

İş-Aile Çatışmasının Depresyon, Ebeveynlik Davranışları ve Çocukların Sosyal-Davranışsal Gelişimi ile İlişkisi

Berna Akçınar¹, Ebru Özbek²

Akçınar, B. ve Özbek, E. (2021). İş-aile çatışmasının depresyon, ebeveynlik davranışları ve çocukların sosyal-davranışsal gelişimi ile ilişkisi. *Nesne*, 9(22), 838-862. DOI: 10.7816/nesne-09-22-06

Anahtar kelimeler

İş-aile çatışması, ebeveynlik, destek, sosyal-davranışsal gelişim

Keywords

Work-family conflict, parenting, support, socio-behavioral development

Öz

Çalışmada 2-6 yaşlarında çocuğu olan, çalışan ve evli annelerin iş-aile çatışmasını tetikleyen nedenler ve iş-aile çatışmasının onların psikolojik iyi oluşları, ebeveynlik davranışları ve çocuklarının sosyal-davranışsal gelişimleriyle olan ilişkisi incelenmiştir. Çalışmanın örneklemini Türkiye’den basit seçkisiz, temsili örneklem ile seçilmiş 2-6 yaşları ($Ort. = 4.14$, $SS = 1.30$) arasında çocuğu olan, çalışan ve evli 700 anneden oluşmaktadır. Annelerin yaş dağılımı 20 ile 49 arasındadır ($Ort. = 34.02$, $SS = 5.46$). Araştırma verileri yapılan yüz yüze görüşmelerde kullanılan Kurumsal Destek Ölçeği, İş-Aile Çatışması Ölçeği, Çocuk Yetiştirme Anketi, Çocuklar için Kısa Mizaç Ölçeği, Eyberg Çocuk Davranışı Envanteri, Uyumlu Sosyal Davranış Envanteri, Davranış Değerlendirme Ölçeği, Kısa Semptom Envanteri, Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Envanteri, Çalışmaktan Duyulan Suçluluk Ölçeği aracılığıyla elde edilen anne raporlarına dayanmaktadır. Çalışmanın sonuçları göstermiştir ki, (i) çalışmaktan suçluluk duyan ve algıladıkları sosyal destek seviyesi az olan anneler, daha fazla iş-aile çatışması deneyimlemekte; (ii) iş-aile çatışması, çalışan annelerin depresyon seviyelerini ve olumsuz ebeveynlik davranışlarını artırırken, çocukların olumlu sosyal-davranışsal gelişimlerini olumsuz yönde etkilemekte; (iii) algılanan sosyal destek, çalışan annelerin depresyon seviyeleri üzerinde koruyucu bir etki oluşturmaktadır. Çalışmanın Türkiye’den temsili bir örnekleme oluşturulması ve annelerin deneyimlediği iş-aile çatışmasından çocuklarının sosyal-davranışsal gelişimlerine kadar geniş bir ekolojiyi ulusal alan yazında ilk defa kapsayan çalışma olmasıyla literatüre önemli katkılarının olacağı beklenmektedir. Çalışma sonuçları ile, çalışan annelere yönelik çalışma koşullarını ve evdeki iş bölümünü iyileştirmek için destekleyici politikalara ihtiyaç duyulduğu vurgulanmaktadır.

Association of Work-Family Conflict With Depression, Parenting Behaviors, and Socio-Behavioral Development of Children

Abstract

This study investigated the associations of work-family conflict with the psychological well-being, parenting behaviors, and socio-emotional development of children aged between 2 and 6 ($M = 4.14$, $SD = 1.30$) and their working mothers. The sample was constructed with a random sampling method from Turkey, with nationally representative 700 working mothers. The age of the mothers ranged from 20 to 49 ($M = 34.02$, $SD = 5.46$). The data was based on maternal reports. The data was collected through the Organizational Support Scale, Work-Family Conflict Scale, Parenting Questionnaire, Temperament Scale, Eyberg Child Behavior Inventory, Adaptive Social Behavior Inventory, Child Behavior Checklist, Brief Symptoms Inventory, Multidimensional Scale of Perceived Social Support, and Work-Family Guilt Scale. The results of the study showed that (i) the mothers who reported higher levels of guilt due to working and lower levels of social support experienced higher levels of work-family conflict; (ii) the higher levels of work-family conflict increased the depression level and negative parenting behaviors in mothers while decreased the positive social-behavioral development in children, (iii) the social support had a buffering role in decreasing the negative effects of depression in mothers. This is the first study conducted with a nationally representative sample from Turkey to investigate an extensive ecology from mothers’ work-family conflict to their children’s socio-emotional development. The need for supporting policies to ameliorate working conditions and labor divisions for working mothers were emphasized by the study results.

Makale Bilgisi

Geliş tarihi: 4 Nisan 2021

Düzeltilme tarihi: 30 Eylül 2021

Kabul tarihi: 31 Ekim 2021

Yazar Notu: Bu araştırma TÜBİTAK tarafından finanse edilmiştir (Proje Numarası: 118K170).

DOI: 10.7816/nesne-09-22-06

¹ Doç. Dr. Işık Üniversitesi, Psikoloji Bölümü, berna.akcinar(at)isikun.edu.tr, ORCID: 0000-0003-4768-7463

² Koç Üniversitesi, Psikoloji Bölümü, eozbek18(at)ku.edu.tr, ORCID: 0000-0001-7288-8983

Psikoloji alanında daha önce yapılan çalışmalarda ebeveynlerin iş ortamında yaşadıkları anlaşmazlık ve iş kaynaklı stresin ebeveynin psikolojik iyi oluşunu etkileyebileceği ve ebeveynin psikolojik durumunun ve anne ile baba arasındaki anlaşmazlıkların ebeveyn ve çocuklar arasındaki ilişkiye yansması öngörülebilmektedir (Almedia ve ark., 1999). Ebeveyn çocuk ilişkisini araştıran çalışmalar, ebeveynlerin kısıtlayıcı ve cezaya dayalı ebeveyn davranışlarının çocukların korku ve endişe hissetmesine ve olumsuz sosyal davranışlar geliştirmelerine (Akçınar, 2017; Akçınar ve Baydar, 2014); ebeveyn sevgi ve sıcaklığının ise çocuğa güven duygusu verdiği ve endişelerinin azalmasına sebep olduğu bulunmuştur (Mussen ve Eisenberg, 2001). Daha önce bu alanda yapılan çalışmalar ışığında, bu çalışmada ebeveynlerin yaşadıkları iş-aile çatışması, psikolojik sağlık, algıladıkları sosyal destek ve çalışmaktan duydukları suçluluk gibi ebeveynlik davranışlarını etkilemesi beklenen değişkenlerin çocuk gelişimi olan ilişkisinin Ekolojik Sistemler Kuramı (Bronfenbrenner, 1979) ve Aile Sistemleri Kuramından gelen yayılma (spillover) kavramı çerçevesinde incelenmesi hedeflenmektedir. Bu çalışma ulusal alan yazında çalışan annelerin deneyimledikleri iş-aile çatışması, psikolojik sağlık, algıladıkları destek ve ebeveynlik davranışlarının çocuk gelişimi ile olan ilişkisini temsil gücü yüksek bir örneklemle inceleyen alan yazındaki en kapsamlı çalışmadır.

Bu çalışmanın temel değişkenlerinden olan iş-aile çatışması bireylerin çalışma hayatlarındaki sorumluluklarının ve deneyimlerinin aile hayatlarındaki sorumluluk ve deneyimleriyle çatışması ve bunun sonucunda hissettikleri olumsuz duygu ve ortaya çıkan olumsuz davranışlar olarak tanımlanır (Netemeyer ve ark., 1996). Diğer bir deyişle, bireylerin iş yerlerindeki sorumluluklarının aile hayatlarındaki sorumluluklarının önüne geçip, sorumluluklarını yerine getirmelerini engellemesi sonucu oluşan olumsuz duygu ve davranışlar iş-aile çatışmasını oluşturmaktadır (Voydanoff, 2005). Bireylerin çatışma ve çözümsüzlük yaşadıklarında ortaya çıkan endişe, üzüntü, stres ve kızgınlık gibi duygularını başkalarına yansıtabildikleri düşünüldüğünde (Bakan ve ark., 2011) iş ortamında yaşadıkları olumsuzluk ve zorlukların aile ilişkilerini olumsuz etkileyebileceği öngörülmektedir.

İş-aile çatışmasını inceleyen çalışmalar, kadınların, özellikle Batılı toplumlarda, iş hayatına katılmasıyla ve çalışan ve evli kadınların sayılarındaki artış ile birlikte belirginleşmeye başlamıştır. Ebeveynlerin ikisinin de çalıştığı ailelerin oranları 2005-2015 yılları arasında Almanya’da %54’ten %62’ye; Türkiye’de ise %15’ten %21’e yükselmiştir (OECD, 2016). Fakat Türkiye’de bu oranlar anneler için çocuklarının yaşlarına göre değişmektedir. Örneğin, 2018 yılında 15 yaş ve üstü kadınların iş hayatına katılım oranı %29.4 iken, hanesinde 3 yaşın altında çocuğu olan 24-49 yaşlarındaki kadınların istihdam oranı %26.5’dir (TÜİK, 2019).

İstatistiki veriler kadınların iş gücüne katılımlarında artış olduğunu gösterse ve hatta toplumsal cinsiyet rollerinde değişimler olduğu görülse de Türkiye’de kadınların kendi kariyerlerine, aile ilişkilerine göre ikincil derecede önem verdikleri bilinmektedir (Aycan, 2008). Bu sebeple, çalışma hayatına katılan bir kadının hayatına iş sorumluluklarıyla beraber aile sorumlulukları da eklendiğinde iş-aile çatışması yaşamaları öngörülmektedir. Bu yapısal probleme ek olarak Türkiye’nin OECD ülkeleri arasında en uzun mesai süresi olan ülke olduğu düşünüldüğünde (Avrupa’da ortalama mesai süresi 37 saat iken Türkiye’de 48 saattir) (OECD, 2012a) Türkiye’de yaşayan, çalışan ve çocuk sahibi olan kadınların iş-aile çatışması yaşama ihtimali artmaktadır.

İş yeri kaynaklı yaşanan iş-aile çatışmasının temel sebepleri zaman, gerginlik ve davranış kaynaklı çatışmalardır. Bireyin çalışma hayatındaki sorumlulukları aile hayatındaki sorumluluklarını yerine getirmek için gereken zamanı sınırlandırdığında zaman; iş hayatındaki stresin aile hayatındaki sorumluluklarını yerine

getirmesini engellediğinde gerginlik (Ishaya ve Ayman, 2008); iş hayatındaki rolü ve sorumlulukları sebebiyle kazandığı davranışlar aile hayatındaki davranışları ve sorumluluklarıyla örtüşmediğinde ise davranış kaynaklı (Greenhaus ve Beutell, 1985) iş-aile çatışması yaşayabilir. Bu kapsamda, uzun saatler boyunca çalışıp evdeki sorumluluklar için yeterli zaman kalmaması zaman kaynaklı; iş yeri stresinin aile ilişkilerine olumsuz davranışlar olarak yansması gerginlik kaynaklı iş-aile çatışmasına örnek verilebilir. Ayrıca iş yerindeki rekabetçi davranışların aile ilişkilerinde beklenen anlayışlı ve hassas davranışlara uyum sağlamaması ise davranış kaynaklı iş-aile çatışmasına örnektir (Greenhaus ve Beutell, 1985).

Buradan yola çıkarak, bireylerin iş yerindeki sorumlulukları ve iş hayatı için harcadıkları zaman, aile hayatlarındaki sorumlulukları ve aile hayatları için gerekli olan zaman ile çeliştiğinde iş-aile dengesinde zorluk yaşadıkları düşünülebilir. Daha önceki çalışmalar aşırı iş yükü, düzensiz veya mesai dışı çalışma saatlerinin, iş-aile çatışmasını etkilediğini göstermektedir (Benligiray ve Sönmez, 2012; Yıldırım ve Aycan, 2008). Ayrıca, Türkiye’de 0-6 yaşları arasında çocuğu olan, çalışan ebeveynlerin iş-aile çatışmasının nedenlerini inceleyen çalışmada, kadınların, erkeklerin yaşadığı aşırı iş yükü ve düşük seviyedeki eş desteğine ek olarak çocuklarla geçirilen zamandan memnuniyetsizlik, çocuk bakımına ilişkin memnuniyetsizlik ve kurumsal desteğin azlığı sebebiyle iş-aile çatışması yaşadığı bulunmuştur (Aycan, 2008).

Türkiye’de kadın-erkek ilişkilerinin ataerkil özelliklere sahip olduğu bilinmektedir (Sunar ve Fişek, 2005). Kadınların, iş yaşamına katılımlarında artış olsa da, üstlenilen bu geleneksel kadın ve anne rolleri nedeniyle, ev işleri ve çocuk bakımında birincil sorumlu olmaları, ülkemizde hala yaygın bir kanıdır (AÇEV, 2017). Kadınlar için “anne” ve “eş” kimliklerinin iş hayatında kazandıkları kimliklerden daha önce gelmesi, çalışıyor olmalarından dolayı suçluluk hissetmelerine sebep olmaktadır (Aycan ve Eskin, 2005). Bu durum, özellikle küçük yaşlarda çocuğu olan kadınlarda çok daha büyük suçluluk, endişe ve strese yol açmaktadır (Borelli ve ark., 2017; Greenhaus ve Beutell, 1985). Bu nedenle de, iş-aile çatışmasının sonuçlarını, özellikle bireyin kendisindeki ve çocuklarındaki gelişimsel sonuçları incelemek oldukça önemlidir.

Çalışmalar, iş-aile çatışmasının bireylerin hayat memnuniyetini (Yıldırım ve Aycan, 2008), duygusal gelişimlerini (Karatepe ve Tekinkus, 2006) ve psikolojik sağlıklarını (Aycan ve Eskin, 2005; Borelli ve ark., 2017) olumsuz etkilediğini göstermektedir. Ayrıca iş-aile çatışma düzeyi yüksek olan çalışan ebeveynlerin, hem evlilik hem de ebeveynlik rollerinden duyduğu memnuniyetin düşük olduğu bulunmuştur (Aycan ve Eskin, 2005). İş-aile çatışmasının bireylerin psikolojik sağlığına olan etkisinin boylamsal olarak incelendiği bir çalışma, çocukları erken çocukluk dönemindeyken çalışan annelerin deneyimledikleri iş-aile çatışması ile psikolojik stresin karşılıklı olarak birbirini etkilediğini göstermektedir (Westrupp ve ark., 2016). Diğer bir deyişle, iş-aile çatışması arttıkça, annelerin deneyimledikleri stres de artmış; stres seviyesi arttıkça da ileriki yıllarda deneyimlenen iş-aile çatışmasının da arttığı görülmüştür.

Deneyimlenen iş-aile çatışması ve stresten ebeveynlerin psikolojik sağlıkları da etkilenmekte ve bunun ebeveyn-çocuk ilişkisine yansıtacağı düşünülmektedir. Ebeveynlerin psikolojik sağlığı bozulduğunda (özellikle depresyon durumunda) olumlu ebeveyn davranışlarının ve ebeveyn-çocuk iletişiminin olumsuz etkilendiği (Lovejoy ve ark., 2000; McCarty ve McMahon, 2003) ve cezaya dayalı katı disiplin ve olumsuz ebeveyn davranışlarının arttığı, yapılan birçok çalışma ile vurgulanmıştır. Benzer şekilde, aşırı iş yükü ve stresli iş ortamı nedeniyle, ebeveynlerin çocuklarına sıcak ve duyarlı ebeveynlik gibi olumlu ebeveyn davranışlarını daha az gösterdikleri (Costigan ve ark., 2003) birçok çalışma ile vurgulanmıştır. Burada temel olarak vurgulanması gereken nokta ebeveynin çalışmasının ebeveyn-çocuk ilişkisine tek başına etki etmediğidir. Özellikle annelerin çalışmasının çocuklar üzerindeki etkilerini araştıran ve temsil gücü yüksek örneklemelerle yapılan çalışmalar, annenin çalışmasının tek başına olumsuz bir etkisinin olmadığını, daha çok

iş yerindeki stresin ebeveyn-çocuk ilişkisine olumsuz yansıdığını göstermiştir (Baydar ve ark., 1999; Han ve ark., 2001). Benzer birçok çalışma, annelerin çalışıp çalışmamasından ziyade, özellikle iş-aile dengesini kurup kuramamalarının çocuk gelişimine etkisi olduğunu vurgulamaktadır (Lucas-Thompson ve ark., 2010). Örneğin, erken çocukluk döneminde yapılan bir araştırmada, 3-6 yaşlarında çocuğu olan iki kariyerli ailelerde, iş-aile çatışmasının, ebeveyn-çocuk ilişkisi üzerinden çocukların dışsallaştırma davranış problemleriyle dolaylı olarak ilişkili olduğu bulunmuştur (Vieira ve ark., 2012). Bunun yanı sıra, herhangi bir dolaylı ilişki test etmeksizin, 1.5 ve 4 yaş aralığında çocukları olan iki kariyerli ailelerle yapılan çalışmada, çalışan anne ve babaların deneyimledikleri stres, annelerin deneyimledikleri iş-aile çatışması ve babaların uzun çalışma saatlerinin olması çocuklarının içselleştirme ve dışsallaştırma davranışlarıyla ilişkili olduğu bulunmuştur (Hart ve Kelley, 2006).

Ebeveynlerin aile fertlerinden ve eşlerinden aldığı sosyal destek, duygusal ya da ihtiyaç duyduklarında çocuk bakımı ve ev işi konularında destek almak gibi araçsal destek biçiminde olabilir (Belsky, 1984). Deneyimlenen destek mekanizmalarının, ebeveynlerin hem bireysel gelişim ve psikolojik sağlıklarını hem de çocuklarına karşı gösterdikleri ebeveynlik tutum ve davranışlarını olumlu yönde etkilediği bilinmektedir (Kwok ve ark., 2015; Mulsow ve ark., 2002). Ayrıca algılanan desteğin Türkiye gibi toplulukçu kültürlerde daha önemli olabileceği öngörülmektedir. Örneğin, daha önceki çalışmalarda, annelerin ailelerinden almış olduğu sosyal desteğin psikolojik sağlıkları ile ebeveynlik davranışları arasında bireyci kültürle kıyasla, toplulukçu kültürlerde daha kuvvetli etkisi olduğu bulunmuştur (ör., Cutrona ve ark., 2000; Kağıtçıbaşı, 2010).

Kadınların algıladıkları eş desteği deneyimledikleri iş-aile çatışmasını azaltan bir unsur iken (Aycan ve Eskin, 2005) kurumsal destek de çalışan ebeveynlerin özellikle iş ve aile dengesini kurabilmeleri için yardımcı olacak diğer önemli bir destek kaynağıdır. İşveren desteği ve anlayışı, kurumsal politikalar, esnek çalışma saatleri, iş-aile çatışmasını azaltmaya yönelik destekleyici programlar, kurumsal çocuk bakımı sağlanması, çocuk gelişimi ve aile içi iletişim ile ilgili eğitimler gibi desteklerin tümü kurumsal destek olarak tanımlanmaktadır (Behson, 2002; Thomas ve Ganster, 1995). Özellikle çocuk bakımı konusunda kurumsal destek alabilmenin, bireylerin psikolojik sağlıkları üzerinde ve iş-aile çatışması deneyimlemesinde koruyucu etkileri olduğu yapılan çalışmalarla desteklenmiştir (Aycan ve Eskin, 2005). Tüm bunlarla birlikte, kurumsal desteğin kadınların psikolojik iyi oluş ve ebeveynlik davranışları üzerindeki olumlu etkilerinin tersine, stresli bir çalışma ortamı olan ve bu sebeple kendi öz değerini düşük algılayan annelerin daha fazla kısıtlayıcı ve cezalandırıcı ebeveynlik davranışları gösterdikleri bulunmuştur (Erder, 2010; Hess ve Pollmann-Schult, 2020).

Erken çocukluk döneminde, çocukların çevreleriyle ve aileleriyle olumlu etkileşimlerin deneyimlememesi veya olumsuz etkileşimler deneyimlemesi sonucu çocuklarda dışsallaştırma davranış problemleri (Achenbach ve ark., 1987) ve sosyal olarak içe kapanıklık, mutsuzluk, korku ve endişe olarak tanımlanabilen içselleştirme davranış problemleri (Achenbach ve Edelbrock, 1981) görülebilir. İletişim (ör., kendini ifade etme, ihtiyaçları anlama) ve sosyal işleyiş (örn., başkalarıyla iyi geçinme, kendini uygun biçimde düzenleme ve yöneltme, uygunsuz davranışlardan kaçınma) alanlarında etkin davranışlar olan uyumlu sosyal davranışlar ise çocukların çevreleriyle ve aileleriyle olumlu etkileşimler kurmasıyla desteklenir (Miles ve Stipek, 2006).

Ebeveynlik davranışları ve çocuk gelişimi üzerine yapılan çalışmalar, ebeveynlik davranışlarının çocuk gelişimini direkt olarak etkilediğini göstermektedir. Genel olarak, kontrolcü, itaat beklemeye yönelik kısıtlayıcı ve cezaya dayalı ebeveynlik davranışlarının çocukların dışsallaştırma davranış problemlerini arttırdığı bilinmektedir (Gurland ve Grolnick, 2005). Ebeveynlerin bu cezaya dayalı davranışlarla beraber

aynı zamanda sıcak ve olumlu davranışlar göstermesi bile, herhangi bir koruyucu etki oluşturmamakta ve çocuklar üzerinde olumsuz gelişimsel etkilerini göstermektedir (Akçınar ve Baydar, 2014). Bunun aksine, ebeveynlerin sıcak, sevgi dolu ve destekleyici davranışlarının ise, hem çocukların korku ve endişelerini azaltarak onların uyumlu sosyal davranış, empati ve sosyal problem çözme becerisini geliştirdiği, hem de onlara olumlu rol model olarak duygu ve davranış düzenleme becerilerini geliştirdiği bilinmektedir (Mussen ve Eisenberg, 2001).

Literatürdeki bu bilgiler ışığında, bu çalışmada evli ve çalışan kadınların yaşadığı iş-aile çatışmasının nedenlerinin bireysel ve ailesel faktörler ve çocuk gelişimi ile olan ilişkisi, annelerin iş ve aile hayatındaki deneyim ve davranışları, sosyodemografik ve nesnel bilgiler (çalışma süresi, ev içi iş bölümü, çocuğun mizacı, vb.), algılanan destek mekanizmaları ve annenin psikolojik iyi oluşu ile çocuğun gelişimsel davranışları bir bütün olarak değerlendirilmiştir. Buna göre; (i) çalışan ve küçük yaşlarda çocuğu olan annelerin iş-aile çatışması yaşaması, (ii) iş-aile çatışmasının özellikle çalışmaktan suçluluk duyan ve çalışma saatlerinin daha uzun olduğu kadınlarda daha fazla olacağı, (iii) iş-aile çatışmasının, ev içi iş bölümünün eşit olmadığı, diğer bir deyişle kadınların daha fazla ev işi yaptığı ailelerde daha fazla olacağı beklenmektedir. Bu çalışmada ayrıca iş-aile çatışmasının bireylerin psikolojik sağlıklarıyla olan ilişkisi de araştırılmaktadır. Bu yüzden, bu ikili ilişkide koruyucu (buffering) rol üstlenebilecek destek mekanizmalarının rolü incelenmiştir. Bu bağlamda, (iv) iş-aile çatışmasının, kadınların depresyon seviyelerini arttıracak, (v) çevreden algılanan desteğin yüksek olduğu kadınlarda, bu desteğin iş-aile çatışması ve depresyon arasında düzenleyici (moderator) rolünün olması beklenmektedir. Buna ek olarak, (vi) iş-aile çatışmasının olumsuz ebeveynlik davranışlarıyla (cezalandırma ve itaat bekleme) pozitif yönde, olumlu ebeveynlik davranışlarıyla ise (sıcaklık ve açıklayıcı akıl yürütme) ise negatif yönde ilişkili olacağı; (vii) algılanan yüksek sosyal destek koruyucu bir düzenleyici rol üstleneceği ve çalışan anneler iş-aile çatışması deneyimleseler bile, çocuklarına karşı gösterecekleri ebeveynlik davranışları olumsuz yönde olmayacağı; (viii) iş-aile çatışması seviyesi yüksek olan annelerin çocuklarının daha fazla içselleştirme ve dışsallaştırma davranış problemleri göstereceği ve bu annelerin çocuklarında uyumlu sosyal davranışların daha az olacağı beklenmektedir.

Yöntem

Katılımcılar

Araştırmanın evreni 2-6 yaşları arasında çocuğu olan evli ve çalışan annelerden oluşmaktadır. Bu çalışmada sadece kısmi veya tam zamanlı olarak, gelir elde etmek amacıyla ücretli/maaşlı, ev dışında çalışan kadınlar örneklem olarak kapsanmıştır. Hizmet, sanayi veya tarım sektörlerinde meslek sahibi olan ya da vasıfsız işçi olarak çalışan, kadınlar bu çalışmaya dâhil edilmiştir. Örneklem seçimi için TÜİK tarafından belirlenmiş olan birinci düzey sınıflandırma kullanılmış, 12 il grubu coğrafi ve sosyoekonomik gelişmişlik düzeylerine göre gruplandırılmıştır. Tabakalı örneklem yönteminde evrendeki alt grupların, örneklemde evrendeki ağırlıkları oranında temsil edilmesi hedeflenir (Tavşancıl, 2013). Bu yöntemle göre 80 örneklem noktasında toplam 700 görüşme gerçekleştirilmiştir.

Veri Toplama Araçları

Katılımcıların sosyoekonomik ve eğitim düzeyleri, çocuk sayısı, çocukların cinsiyeti, çocuğa bakım veren kişi ya da kurumlar, ebeveynlerin çalışma saatleri, çocukla geçirilen zaman, işte geçirilen zaman gibi demografik özellikler de çocuk gelişimi ve anne-baba-çocuk etkileşimiyle ilgili unsurlar olduğundan bu konular hakkında sosyodemografik form aracılığıyla bilgi toplanmıştır. Ölçeklerin tümü, annelerin raporlamasıyla elde edilmiştir.

Algılanan Sosyal Destek – Kurumsal Destek: Kurumsal destek, süpervizör/iş veren desteği ile ölçülmüştür (Aycan ve Eskin, 2005; Galinsky ve ark., 1996). İşverenin anlayışı ve empatisini ölçen bu ölçek, 5’li Likert ölçeğe (1 = Kesinlikle katılmıyorum, 5 = Kesinlikle katılıyorum) göre değerlendirilen sekiz maddeden (ör., “Çalıştığım kurum, işteki memnuniyetime önem verir.”, $\alpha = .85$) oluşmaktadır. Bu ölçeğe ek olarak, katılımcılara ayrıca çocuk bakımı ve gelişimi konusunda işverenin ve kurumun ne kadar destek olduğunu ölçmek amacıyla katılımcıların ‘evet’ ya da ‘hayır’ şeklinde yanıt vereceği bazı sorular da sorulmuştur. Örneğin, “Kurumun çocuk bakımevi/anaokulu var mı?”, “Kurumun herhangi bir anaokulu ile anlaşması var mı?”, “Kurum, bireylerin kendi ayarladıkları anaokulları için, ücret konusunda çalışanlarına ödeme yapıyor mu?”, ($\alpha = .82$; Aycan ve Eskin, 2005). Elde edilen cevaplar sıfır ve bir olarak kodlanarak ve bir toplam puan oluşturulmuştur. Çalışmada kurumsal destek ve kurum özelliği ölçeklerin iç güvenirlik katsayıları sırasıyla .89 ve .71 olarak bulunmuştur.

İş-Aile Çatışması: Toplam altı maddeden oluşan iş-aile yönlü çatışma ölçeğinde kişiler kendi durumlarını 5’li Likert ölçeğe (1 = Kesinlikle katılmıyorum, 5 = Kesinlikle katılıyorum) göre değerlendirmiştir (ör., “İşim beni aile aktivitelerimle ilgilenmekten fazlasıyla alıkoyuyor.”, $\alpha = .90$; Aycan ve Eskin, 2005; Carlson ve ark., 2000). Ölçeğin iç güvenirlik katsayısı .92 olarak bulunmuştur.

Ebeveynlik Davranışları: Ebeveynlik davranışlarını ölçmek amacıyla, Çocuk Yetiştirme Anketi (Parenting Questionnaire, PQ; Paterson ve Sanson, 1999; Yağmurlu ve Sanson, 2009) kullanılmaktadır. Anketin orijinali ve Türkçesi, 5’li Likert tipi ölçekle (1 = Hiçbir zaman, 5 = Her zaman) değerlendirilmekte ve dört alt ölçeğin kapsandığı 30 maddeden (ör., “Çocuğumun, anne ve babasına sorgusuz itaat etmesini beklerim.”) oluşmaktadır. Anketin alt ölçekleri: itaat bekleme, cezalandırma, sıcaklık ve açıklayıcı akıl yürütmedir. Anketin orijinal iç güvenirlik katsayısı alt ölçek sırası ile .74, .82, .88 ve .82 dir (Baydar ve ark., 2008). Çalışmada, itaat bekleme, cezalandırma, sıcaklık ve açıklayıcı akıl yürütme alt ölçeklerinin iç güvenirlik katsayıları sırasıyla .73, .77, .80 ve .73 olarak bulunmuştur.

Çocuklar için Kısa Mizaç Ölçeği: Çocuklar için Kısa Mizaç Ölçeği 30 madde ve dört alt ölçekten (sıcakkanlılık, sebatkârlık, ritmiklik ve tepkisellik) oluşmaktadır (Prior ve ark., 1989). Ölçeğin Türkçe versiyonu, Kumru, Sayıl ve Yağmurlu (2006) tarafından oluşturulmuştur. Ölçek maddeleri 5’li Likert ölçeğe göre değerlendirilmiştir (1 = Hemen Hiçbir Zaman Böyle Değildir, 5 = Hemen Her Zaman Böyledir). Bu çalışmada, kontrol değişkeni oluşturulması amacıyla tepkisellik alt ölçeği (ör., “Çocuğum bir işle uğraşırken, üzüldüğü ya da canı sıkıldığında, onu yere atar, ağlar, kapıları çarpar.”; $\alpha = .75$; Baydar ve ark., 2008) kullanılmıştır ve ölçeğin iç güvenirlik katsayısı .74’tür.

Eyberg Çocuk Davranış Envanteri: Ölçek toplamda 36 maddeden oluşmaktadır (Eyberg Child Behavior Inventory, ECBI; Eyberg ve Robinson, 1983). Ebeveyn her madde ile belirlenen davranışları çocuğunun ne sıklıkla yaptığını 5’li Likert ölçekle (1 = Hiçbir zaman, 5 = Her zaman) değerlendirir. EÇDE-TR ölçeği (Akçınar ve Baydar, 2014; Batur ve Yağmurlu, 2007), saldırganlık, ilgi talep etme ve davranış problemleri olmak üzere üç alt ölçek oluşmaktadır. Bu çalışmada kullanılan saldırganlık alt ölçeğinin ($\alpha = .80$; ör., “Yaşıtlarıyla dövüşür.”; Baydar ve ark., 2008) iç güvenirlik katsayısı .84 olarak bulunmuştur.

Uyumlu Sosyal Davranış Envanteri: Uyumlu Sosyal Davranış Envanteri (ASBI; Hogan ve ark., 1992), 30 maddeden (ör., “Başkalarının duygularını anlar.”, “Başka çocuklara yardımcı olur”, $\alpha = .85$; Baydar ve ark., 2008) oluşmaktadır. Çocuğun genel olarak uyumlu sosyal davranışlarının düzeyi ölçeğin orijinali ve Türkçe versiyonu 5’li Likert ölçeğe göre değerlendirilmiş olan (1 = Hiçbir zaman, 5 = Her zaman) toplam puan ile ölçülmektedir (Baydar ve ark., 2008; Kumru, 2005). Bu çalışmada toplam ölçeğin iç güvenirlik katsayısı .84 olarak bulunmuştur.

İçselleştirme Davranış Problemleri Ölçeği: Erken çocukluk dönemindeki çocukların içselleştirme davranış problemlerini ölçmek için oluşturulan Davranış Değerlendirme Ölçeği'nin (Achenbach ve Rescorla, 2000) endişeli-depresyon alt ölçeği çocukların içselleştirme davranış problemlerini ölçmek için kullanılmıştır. Ölçeğin Türkçe adaptasyonu Dumenci ve ark. (2004) tarafından yapılmıştır. 3'lü Likert tipi (0 = Çok ya da sıklıkla doğru, 2 = Doğru değil) değerlendirilen ve toplam yedi maddeden oluşan bu alt ölçeğin (ör., "Mutsuz, üzgün, çökkün ve bezgindir.", $\alpha = .87$; Dumenci ve ark., 2004), bu çalışmadaki iç güvenirlik katsayısı .81'dir.

Kısa Semptom Envanteri: Bu çalışmada Kısa Semptom Envanteri'nin (KSE; Derogatis, 1992; Şahin ve Durak, 1994), depresyon (ör: "Yalnızlık hissetmek", $\alpha = .82$; Baydar ve ark., 2014) alt ölçeği kullanılmıştır. Ölçek maddeleri 5'li Likert ölçeğe (1 = Hiç, 5 = Her zaman) göre değerlendirilmiştir. Ölçeğin iç güvenirlik katsayısı .86 olarak bulunmuştur.

Algılanan Sosyal Destek – Arkadaş, Aile ve Eş: Katılımcıların sosyal çevrelerinden aldıkları desteği ölçmek amacıyla 12 maddelik Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Envanteri (Multidimensional Scale of Perceived Social Support, MSPSS; Zimet ve ark., 1988) kullanılmıştır. Ölçek, 5'li Likert ölçeğe (1 = Hiçbir zaman, 5 = Her zaman) göre değerlendirilen eş desteği ($\alpha = .88$; ör., "Eşim ihtiyacım olduğunda yanımdadır") , aile desteği ($\alpha = .86$; ör., "İhtiyacım olan duygusal yardımı ve desteği ailemden alırım") ve arkadaş desteği ($\alpha = .85$; ör., "Sevinç ve kederlerimi paylaşabileceğim arkadaşlarım var") olmak üzere üç alt ölçekten oluşmaktadır (AÇEV, 2017; Eker ve Arkar, 1995). Bu çalışmada eş desteği, aile desteği ve arkadaş desteği alt ölçeklerinin iç güvenirlik katsayıları sırasıyla .90, .87 ve .90 olarak bulunmuştur.

Çalışmaktan Duyulan Suçluluk: McElwain (2002) tarafından geliştirilen Çalışmaktan Duyulan Suçluluk Ölçeği, hem iş-aile hem de aile-iş yönlü suçluluğu ölçmektedir. Çalışmaktan Duyulan Suçluluk Ölçeği'nin Türkçe versiyonu Aycan ve Eskin (2005) tarafından oluşturulmuştur. Toplam yedi maddeden (ör., "Ailemle istediğim kadar birlikte olmadığım için dolayı üzülüyorum.", $\alpha = .84$; Aycan ve Eskin, 2005) oluşan iş-aile yönlü suçluluk ölçeğinde kişiler kendi durumlarını 6'lı Likert ölçeğe (1 = Kesinlikle katılmıyorum, 6 = Kesinlikle katılıyorum) göre değerlendirmektedirler. Bu çalışmada ölçeğin iç güvenirlik katsayısı .87 olarak bulunmuştur.

Sosyoekonomik Düzey: Bu çalışmada ailenin ekonomik düzeyini ölçmek amacıyla çeşitli değişkenlerden oluşan bir faktör puanı kullanılmıştır. Bu değişkenler; anne ve baba eğitimi, ailenin yaşadığı evde sahip olunan varlıklar (bulaşık makinesi, araba, vb.) ve evde yaşayan kişilerin aylık toplam giderleridir (Baydar ve ark., 2014).

İşlem

TÜBİTAK 118K170 no'lu proje tarafından fonlanan bu çalışmada kullanılan anketler, büyük çoğunlukla annelerin evinde ve yüz yüze mülakat şeklinde yapılmıştır. Anket uygulamaları yaklaşık olarak 45 dakika sürmüştür. Katılımcılardan kimlik bilgileri istenmemiştir. Çalışma kapsamında, FMV Işık Üniversitesi Etik Kurulu'ndan izin alınmış (Tarih: 18/04/2017-3262) ve TÜBİTAK tarafından da bu izin onaylanmıştır. Araştırma Şubat-Ağustos 2019 tarihleri arasında tamamlanmıştır.

Bulgular

Çalışmanın bu bölümünde katılımcılara, ailelerine ve çalışma şartlarına dair betimleyici analiz sonuçları, değişkenlerin birbiriyle olan korelasyonları ve hipotez edildiği şekilde değişkenlerin birbirleriyle olan ilişkileri açıklanmaktadır.

Betimleyici Analizler

Katılımcı annelerin ortalama 9.34 senedir evli oldukları, minimum bir maksimum sekiz ($Ort.=1.68$) çocuk sahibi olduğu, ortalama 3.81 kişi ile çoğunlukla çekirdek aile yapısında yaşadıkları bulunmuştur. Çalışmaya katılan annelerin ortalama yaşı 34.02'dir, en küçük anne 19.83 yaşındadır.

Annelerin iş gücüne katılım bilgileri temel alınarak yapılan analiz sonuçlarına göre, annelerin günde ortalama 8.8 saat çalıştıkları ve %48.6'sının hafta sonu çalıştığı ve annelerin çoğunun tam zamanlı çalışan olarak çalıştıkları bulunmuştur. Katılımcıların %70.6'sı özel sektörde çalışırken, toplam katılımcıların %12.3'ü kendi işinde çalışmaktadır. Eğitim seviyesi dağılımına baktığımızda ise annelerin %47.6'sı ve babaların %46.4'ü üniversite ve üstü bir eğitimden mezundur. Çalışmaya katılan annelerin %42.8'i metropolde, %37.7'si kentte doğduğunu, %54.5'i hayatının büyük bir bölümünü metropolde yaşadığını belirtmiştir. Ailelerin büyük bir bölümü çekirdek aile yapısında (%90.6) yaşamaktadır. Çalışma örnekleminde çocuk gelişimi ve davranışıyla ilgili soruların sorulduğu odak grubu olan çocukların %55.3'ü kız çocuklarıdır. Çocukların %28'i yuvaya ya da kreşe, %18.4'ü anasınıfına giderken %51.6'sı herhangi bir eğitim grubuna katılmamaktadır. Okula giden çocukların %30'u okula tam zamanlı olarak devam etmektedir. Annelerin %60.6'sı onlar isteyken çocuklarının bakımına bir aile bireyinin katkıda bulunduğunu belirtmiştir. Anne ve baba dışında doğduğundan beri çocuğa bakım veren kişiler düşünüldüğünde ise, annelerin %85'i ($N=593$) en az birinin daha çocuğun bakımına düzenli olarak katkıda bulunduğunu ifade etmişlerdir. Çocuğa doğduğundan beri bakım veren bu kişiler arasında en çok belirtilen kişi çocuğun anneanesi (%53) olmuştur. Bunu, çocuğun babaanesi (%21) ve bakıcı (%11) takip etmiştir. Bunların dışında, annenin komşusu, çocuğun teyze/hala/amca/dayı/yengesi de çocuğa bakanlar arasındadır.

Annelerin %55.6'sı ücretli yasal doğum izni hakkını kullandığını belirtirken, %29.2'si doğum yaptığı dönemde çalışmadıklarını belirtmişlerdir. Ücretsiz doğum izni hakkını kullanan, kullanmayan ve o dönemde çalışmayan annelerin oranları birbirine çok yakındır; sırasıyla, %36.1, %33.4 ve %30.5. Annelerin iş yeri özellikleri değerlendirildiğinde, kurumların %13.4'ünde anaokulu bulunmaktadır ve %6.7'sinin bir anaokulu anlaşması vardır. Bu kurumların sadece %4'ü çalışanlarına anaokulları için maddi destek vermekte ve %1.9'u çalışanlarına bakıcı bulmalarına yardımcı olmaktadır. Yönetici/amirlerin %15.1'i çalışanlarına iş ve aile sorumluluklarını nasıl dengede tutacakları hakkında bilgi paylaşımında bulunmaktadır. Bunları yanı sıra, annelerin %79.2'si acil bir iş olduğunda işe iki saat geç gelme ya da erken ayrılma imkanlarının olduğunu belirtmişlerdir.

Yapılan t-test analizi sonuçlarına göre annelerin özel sektör veya kamu kuruluşunda çalışmalarına göre çalışmaktan duydukları suçluluk arasında bir farklılık bulunamamıştır. Fakat kendi işinde çalışan annelerin ($Ort.=47.91$; $S=26.57$) kendi işinde çalışmayanlara ($Ort.=56.21$; $S=26.78$) göre istatistiksel olarak çalışmaktan daha az suçluluk duydukları $t(698) = -2.69$, $p < .05$ bulunmuştur. Hafta sonu çalışan anneler ($Ort.=58.90$; $S=26.73$) hafta sonu çalışmayan annelere göre ($Ort.=51.68$; $S=26.59$) istatistiksel olarak daha fazla suçluluk hissetmektedirler $t(698) = 3.58$, $p < .05$. İş aile çatışması incelendiğinde hafta sonu çalışan annelerin ($Ort.=56.15$; $S=25.06$) çalışmayanlara göre ($Ort.=50.59$; $S=24.03$) daha fazla çatışma hissettiği $t(698) = 2.99$, $p < .05$ bulunmuştur. Okul öncesi eğitim imkanı sunan kurumlarda çalışan anneler

($Ort.=45.12$; $S=26.39$), okul öncesi eğitim hizmeti sunmayan kurumlarda çalışan annelere ($Ort.=53.88$; $S=24.47$) göre istatistiksel olarak daha az iş-aile çatışması yaşadıklarını belirtmişlerdir $t(698) = -2.36$, $p < .05$. İş ve aile sorumluluklarının nasıl dengede tutulabileceğine dair bilgi paylaşan kurumlarda çalışan anneler ($Ort.= 43.99$; $S=25.20$), bu hizmeti sunmayan kurumlarda çalışan annelere ($Ort.= 54.95$; $S= 24.23$) göre $t(698)= -4.27$, $p < .05$ ve acil bir durum nedeniyle resmi izin gerekmeden amirlerini bilgilendirerek bir iki saat erken çıkma ya da işe geç gelme serbestliğine sahip olan anneler ($Ort.= 51.07$; $S=24.61$), bu hizmeti sunmayan kurumlarda çalışan annelere ($Ort.= 61.73$; $S=23.10$) göre istatistiksel olarak daha az iş-aile çatışması yaşadıklarını belirtmişlerdir $t(698) = -4.72$, $p < .05$. Bir başka ifade ile, çalıştığı kurumda daha fazla destek unsuru olan anneler ve hafta sonu çalışmayan anneler, iş-aile çatışmasını daha az deneyimlemektedirler.

Korelasyon Analizleri

Tablo 1’de bu çalışmada kullanılan değişkenlerin birbiriyle olan korelasyonları gösterilmektedir. Deneyimlenen iş-aile çatışması, annelerin çalıştıkları kurumdan, eş, aile ve arkadaşlarından aldıkları destek, çocuğuna sıcaklık göstermesi ve açıklayıcı akıl yürütme davranışları kullanması, çocukların uyumlu sosyal davranışları, eşlerinin ev işlerine katılımları ve sosyoekonomik durumları ile olumsuz yönde ilişkilidir. Başka bir ifade ile çalıştığı kurumdan, eş, aile ve arkadaşlardan alınan destek annelerin iş-aile çatışması yaşama ihtimali daha düşüktür. Fakat eşlerin ev işlerine daha az katkıda bulunan ve düşük sosyoekonomik seviyede olan annelerin bu çatışmayı hissetme ihtimali daha yüksektir.

Ayrıca, iş-aile çatışması annenin çalışmaktan duyduğu suçluluk hissi, cezalandırıcı ve itaat bekleme davranışları, çocukların problemleri davranış göstermesi ve anne depresyonu ile olumlu olarak ilişkilidir. Ayrıca annenin depresyon seviyesi, çalıştığı kurumdan, eş, aile ve arkadaşlardan aldığı destek, annenin çocuğa sıcaklık göstermesi, açıklayıcı akıl yürütme davranışları, çocuğun uyumlu sosyal davranışları ve annenin ve babanın ev işlerine katılımı ile olumsuz yönde ilişkilidir. Bunun yanı sıra çocuğun içselleştirme davranışları, ailenin sosyoekonomik statüsü, annenin çalıştığı kurumdan aldığı destek ve çocuğu uyumlu davranış göstermesi ile olumsuz yönde ilişkilidir.

İş-Aile Çatışmasını Etkileyen Değişkenler

2-6 yaşları arasında çocuğu olan ve çalışan annelerin deneyimledikleri iş-aile çatışması seviyelerini etkileyen etmenleri belirleyebilmek için iki modellenli regresyon analizi yapılmıştır. Model 1 ailenin ekonomik durumu, annenin günlük çalışma süresi, çocuğun tepkiselliği, annenin kendi işinin sahibi olması ve hafta sonu çalışması gibi betimleyici değişkenler içermektedir. Model 2, bu değişkenlere ek olarak annenin toplam ev işi yükü, annenin çalıştığı kurumdan algıladığı destek, annenin yakın çevresinden algıladığı toplam destek ve çalışmaktan duyulan suçluluk değişkenleri de içermektedir.

Annelerin iş-aile çatışmasını belirleyen değişkenlerin yer aldığı model sonuçları Tablo 2’de verilmiştir. Model 1’e göre, annenin günlük çalışma süresi ($\beta = .14$, $p < .001$), çocuğun tepkiselliği ($\beta = .33$, $p < .001$) ve annenin hafta sonu çalışması ($\beta = .09$, $p = .019$) annenin deneyimlediği iş-aile çatışmasını olumlu yönde etkilerken, annenin kendi işinin sahibi olması ($\beta = -.08$, $p = .027$) iş-aile çatışmasını olumsuz yönde etkilemektedir ($R^2 = .14$, $F(5, 651) = 21.69$, $p < .001$). Model 2 sonuçlarına göre ise, annenin deneyimlediği iş-aile çatışması çocuğun tepkiselliği ($\beta = .15$, $p < .001$) ve annenin çalışmaktan duyduğu suçluluk ($\beta = .52$, $p < .001$) ile olumlu yönde ilişkiliyken annenin kurumdan ($\beta = -.18$, $p < .001$) ve yakın çevresinden aldığı destek ($\beta = -.09$, $p = .002$) ile negatif yönde ilişkilidir ($R^2 = .45$, $F(8, 648) = 66.64$, $p < .001$).

Tablo 1
Çalışma Değişkenlerinin Birbirleri İle Korelasyonu, Ortalamaları ve Standart Sapmalar

Değişkenler	Ort.	SS	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
1.Sosyoekonomik Düzey	.00	.99	-													
2.Çalışmaktan Duyulan Suçluluk	55.18	26.87	-.06	-												
3. İş-Aile Çatışması	55.29	24.67	-.08*	.60**	-											
4. Kurum Destek	64.50	20.71	.03	-.17**	-.29**	-										
5. Toplam Destek	80.36	15.87	.09*	-.13**	-.23**	.18**	-									
6.Çocuk Yetiştirme- Cezalandırma	11.64	11.13	-.13**	.06	.16**	-.19**	-.13**	-								
7. Çocuk Yetiştirme- Sıcaklık	90.87	9.81	.24**	-.11**	-.20**	.11**	.26**	-.39**	-							
8.Çocuk Yetiştirme- İtaat Bekleme	37.55	19.62	-.15**	.17**	.21**	-.20**	-.12**	.37**	-.30**	-						
9.Çocuk Yetiştirme- Açıklayıcı Akıl Yürütme	84.34	12.51	.21***	-.17**	-.26**	.20**	.22**	-.37**	.65**	-.31**	-					
10.Uyumlu Sosyal Davranış	70.70	10.26	.08*	-.22**	-.30**	.20**	.29**	-.31**	.39**	-.24**	.43**	-				
11.Dışsallaştırıcı Davranış Problemleri	27.13	17.67	-.03	.17**	.22**	-.11**	-.19**	.37**	-.08*	.21**	-.18**	-.45**	-			
12.İçselleştirici Davranış Problemleri	79.23	21.73	-.11**	.14**	.11**	-.11**	-.07	.06	-.01	.14**	-.02	-.11**	.17**	-		
13. Anne Depresyon	15.39	18.94	-.06	.22**	.30**	-.16**	-.46**	.17**	-.13**	.20**	-.16**	-.20**	.33**	.11**	-	
14.Toplam Ev İşleri – Anne	87.87	13.21	-.18**	.06	.01	.01	.07	-.04	.17**	.06	.19**	.12**	-.07	.11*	.00	-
15.Toplam Ev İşleri - Baba	42.38	19.10	.21**	-.06	-.12**	.03	.28**	-.10*	.26**	-.18**	.24**	.23**	.01	.08*	.00	.08*

Not. * $p < .05$; ** $p < .01$; *** $p < .001$

Tablo 2

Annelerin İş-Aile Çatışmasını Etkileyen Değişkenlere Yönelik Hiyerarşik Regresyon Analizi Bulguları

Değişkenler	B	B için %95 G.A.		S.H.	β	R^2	ΔR^2
		LLCI	ULCI				
Model 1						.14	.14***
Sabit	20.05***	11.98	28.12	4.11			
Ailenin ekonomik durumu	.14	-1.69	1.97	.93	.01		
Annenin günlük çalışma süresi	1.53***	.73	2.34	.41	.14		
Çocuğun tepkisel mizacı	.48***	.38	.59	.06	.33		
Annenin işinin kendi işi olması	-6.19*	-11.65	-.72	2.78	-.08		
Annenin hafta sonu çalışması	4.53*	.74	8.32	1.93	.09		
Model 2						.45	.31***
Sabit	38.75***	27.35	50.15	5.81			
Ailenin ekonomik durumu	.06	-1.42	1.53	.75	.00		
Annenin günlük çalışma süresi	.48	-.17	1.13	.33	.04		
Çocuğun tepkisel mizacı	.23***	.14	.32	.05	.15		
Annenin işinin kendi işi olması	2.15	-2.42	6.71	2.32	.03		
Annenin hafta sonu çalışması	2.30	-.79	5.40	1.58	.05		
Annenin kurumundan algıladığı destek	-.22***	-.29	-.15	.04	-.18		
Annenin yakın çevreden algıladığı toplam destek	-.14**	-.23	-.05	.05	-.09		
Çalışmaktan duyulan suçluluk	.47***	.42	.53	.03	.52		

Not. N = 656. * $p < .05$; ** $p < .01$; *** $p < .001$

Regresyon analizi sonucuna göre annenin çalıştığı kurumdan, eş, aile ve yakın çevresinden aldığı destek annenin deneyimlediği iş-aile çatışması ile olumsuz yönde ilişkilidir. Bunun yanı sıra, özellikle çalışmaktan dolayı suçluluk duyan annelerde iş-aile çatışması hissetme ihtimalinin daha yüksek olduğu söylenebilir. Çalışmanın amaçları doğrultusunda, annenin iş-aile çatışmasını etkileyen en önemli unsurların annelerin çalışma saatleri ve çalışmaktan duydukları suçluluk olduğu öngörülmüştür. Ayrıca, annenin ev işi yükünün de (hem çocuk bakımı hem rutin ev işleri), iş-aile çatışmasını etkileyeceği çalışma hipotezleri arasındadır. Fakat annenin ev işi yoğunluğunun, onların deneyimledikleri çatışma ile anlamlı bir ilişkisi bulunmamıştır. Çalışmanın sonuçları göstermiştir ki, annelerin iş-aile çatışmasını etkileyen en önemli faktör annelerin çalışmaktan duydukları suçluluk duygularıdır.

Anne Depresyonunu Etkileyen Değişkenler

Annelerin depresyon seviyelerini belirleyen değişkenlerin yer aldığı model sonuçları Tablo 3'te verilmiştir. Model 1 sonuçlarına göre, annenin günlük çalışma süresi ($\beta = .09$, $p = .027$) ve çocuğun tepkiselliği ($\beta = .20$, $p < .001$) annenin depresyonu ile olumlu yönde ilişkilidir ($R^2 = .05$, $F(5, 651) = 6.78$, $p < .001$). Model 2 sonuçları ise, annenin depresyonunun ile annenin yakın çevresinden aldığı destek ($\beta = -.41$, $p < .001$) ile negatif yönde iş-aile çatışması ($\beta = .18$, $p < .001$) ile de olumlu yönde ilişkili olduğunu göstermektedir ($R^2 = .27$, $F(8, 648) = 30.12$, $p < .001$). Analizlerin sonucuna göre anne depresyonunu belirleyen en önemli değişkenin annenin eş ve ailesinden aldığı destek olduğu söylenebilir.

Çalışmanın hipotezlerine göre, iş-aile çatışmasının, kadınların depresyon seviyelerini arttırabileceği, ancak bu iki değişken arasındaki ilişkinin destek mekanizmaları ile şekilleneceği beklenmektedir. Bu hipotezi ampirik olarak belirlemek amacıyla iş-aile çatışması değişkeni ile destek düzeyini ölçen değişkenlerin etkileşimli etkileri hesaplanmıştır.

Etkileşimli etki analizlerindeki değişkenler, önceki değişkenler modelde kontrol edilerek, Model 3 olarak regresyon analizine dahil edilmiştir. Aşağıdaki tabloda okunurluğu kolaylaştırmak amacıyla, etkileşimli etki regresyon katsayıları gösterilmemiş, anlatım içerisinde belirtilmiştir. Yapılan regresyon

analizlerinde eş, arkadaş ve aileden gelen destek seviyesinin, annenin depresyonu üzerinde koruyucu bir etkisi olduğu bulunmuştur. Kurumdan algılanan desteğin ise, annelerin depresyon seviyeleri üzerinde bir koruyuculuğu olmadığı bulunmuştur. Sonuçlara göre, eşlerinden daha fazla destek alan anneler, iş-aile çatışması deneyimleseler bile, düşük düzeyde depresyon seviyesi gösterebilmektedirler ($\beta = -.63$, $p = .00$). Şekil 1, eşlerinden algıladıkları destek seviyesinin, annelerin depresyon düzeyleri üzerindeki koruyucu etkisinin işleyişini göstermektedir.

Tablo 3

Annelerin Depresyon Seviyesini Etkileyen Değişkenlere Yönelik Hiyerarşik Regresyon Analizi Bulguları

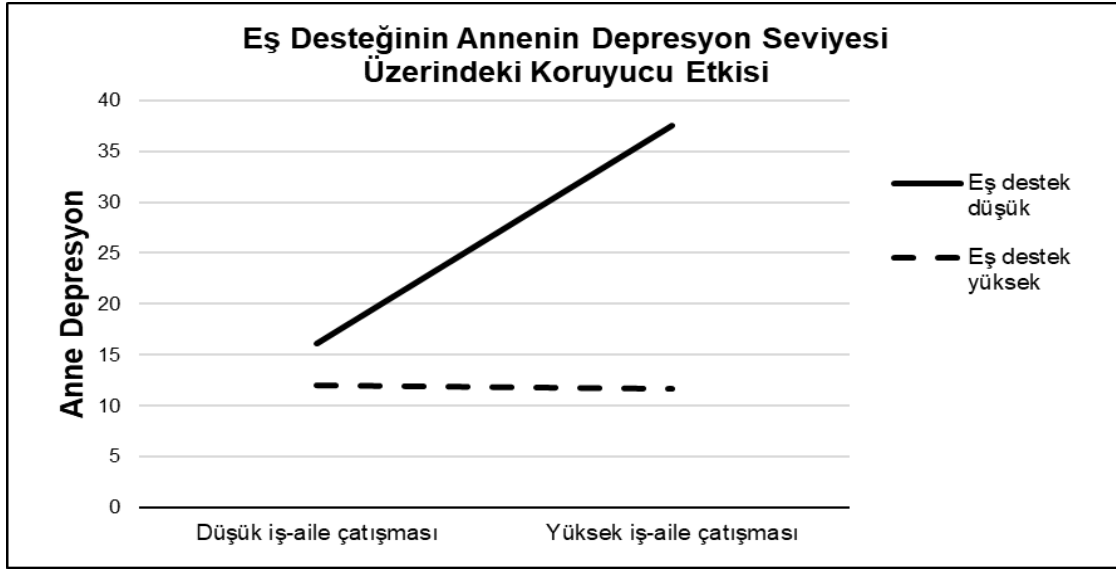
Değişkenler	B	B için %95 G.A.		S.H.	β	R^2	ΔR^2
		LLCI	ULCI				
Model 1						.05	.05***
Sabit	1.02	-5.52	7.55	3.33			
Ailenin ekonomik durumu	-.56	-2.04	.92	.75	-.03		
Annenin günlük çalışma süresi	.73*	.09	1.38	.33	.09		
Çocuğun tepkisel mizacı	.23***	.14	.31	.04	.20		
Annenin işinin kendi işi olması	.79	-3.63	5.21	2.25	.01		
Annenin hafta sonu çalışması	-1.32	-4.39	1.74	1.56	-.04		
Model 2						.27	.22***
Sabit	44.69***	34.26	55.11	5.31			
Ailenin ekonomik durumu	-.03	-1.34	1.27	.66	.00		
Annenin günlük çalışma süresi	.20	-.38	.78	.29	.02		
Çocuğun tepkisel mizacı	.08	.00	.16	.04	.07		
Annenin işinin kendi işi olması	1.39	-2.62	5.41	2.05	.02		
Annenin hafta sonu çalışması	-1.23	-3.97	1.51	1.39	-.03		
Annenin kurumdan algıladığı destek	-.03	-.09	.04	.03	-.03		
Annenin yakın çevreden algıladığı toplam destek	-.49***	-.57	-.41	.04	-.41		
İş-aile çatışması	.14**	.08	.19	.03	.18		

Not. N = 656. * $p < .05$; ** $p < .01$; *** $p < .001$

Olumlu ve Olumsuz Ebeveyn Davranışlarını Etkileyen Değişkenler

Ebeveynlerin olumlu (sevgi/sıcaklık ve açıklayıcı akıl yürütme) ve olumsuz davranışları (ceza dayalı ve itaat bekleme) ile annenin işi ile ilgili davranışları ve destek mekanizmaları arasındaki ilişkiyi incelemek için hiyerarşik regresyon modelleri oluşturulmuştur. Her bir ebeveyn davranışını değerlendirmek için aynı değişkenler kullanılmıştır. Hiyerarşik regresyonun ilk adımında çocuğun tepkisel mizacı, ailenin ekonomik durumu ve annenin günlük çalışma süresi (Model 1), ikinci adımında ise bu değişkenlerin üzerine annenin çalıştığı kurumdan ve eş, aile ve yakın çevresinden aldığı toplam desteği ve iş- aile çatışması (Model 2) eklenmiştir.

Ebeveynlerin sevgi ve sıcaklık davranışlarını etkileyen değişkenlerin açıklandığı son modele göre (Tablo 4), ebeveynlerin sevgi ve sıcaklık davranışları çocuğun tepkisel mizacı ($\beta = -.19$) ve annenin deneyimlediği iş-aile çatışması ($\beta = -.09$) ile negatif yönde ilişkili iken, ailenin ekonomik durumu ($\beta = .19$) ve annenin sosyal çevresinden algıladığı toplam destek ($\beta = .18$) ile pozitif yönde ilişkilidir. Aynı model diğer bir olumlu ebeveynlik davranışı olan açıklayıcı akıl yürütme davranışları için de test edilmiştir. Sonuçlara göre, benzer şekilde çocuğun tepkisel mizacı ($\beta = -.25$) ve annenin deneyimlediği iş-aile çatışması ($\beta = -.12$) açıklayıcı akıl yürütme davranışları ile negatif yönde ilişkili iken, ailenin ekonomik durumu ($\beta = .15$), annenin günlük çalışma süresi ($\beta = .09$), annenin kurumdan algıladığı destek ($\beta = .12$) ve annenin sosyal çevresinden algıladığı toplam destek ($\beta = .12$) ile pozitif yönde ilişkilidir. Açıklayıcı akıl yürütme davranışlarını etkileyen değişkenlerin açıklandığı modele göre, annelerin açıklayıcı akıl yürütme davranışlarını etkileyen en önemli unsur, çocuğun tepkisel mizacı olduğu bulunmuştur.

Şekil 1. Eş Desteği ve İş-Aile Çatışmasının Annenin Depresyon Seviyesi Üzerindeki Etkileşim Etkisi

Ebeveynlerin olumsuz davranışları da aynı şekilde hiyerarşik regresyon modellemesi (Tablo 5) ile test edilmiştir. Ebeveynlerin cezaya dayalı davranışlarını etkileyen değişkenlerin açıklandığı modele göre, annelerin cezaya dayalı ebeveyn davranışları ailenin ekonomik durumu ($\beta = -.09$) ve annenin kurumdan algıladığı destek ($\beta = -.15$) ile cezaya dayalı ebeveynlik davranışları negatif yönde ilişkili iken, çocuğun tepkisel mizacı ($\beta = .24$) ile pozitif yönde ilişkilidir. İş-aile çatışması ise, ebeveynlerin cezaya dayalı davranışlarını bu modelde anlamlı olarak etkilememektedir. Aynı model diğer bir olumsuz ebeveynlik davranışı olan itaat bekleme davranışları için de test edilmiştir. Sonuçlara göre, benzer şekilde ailenin ekonomik durumu ($\beta = -.10$) ve annenin kurumdan algıladığı destek ($\beta = -.14$) ile cezaya dayalı ebeveynlik davranışları negatif yönde ilişkili iken, çocuğun tepkisel mizacı ($\beta = .21$) ve iş-aile çatışması ($\beta = .08$) ile pozitif yönde ilişkilidir.

Çalışmanın hipotezlerinden biri de, algılanan sosyal desteğin yüksek olduğu durumlarda, çalışan anneler iş-aile çatışması deneyimleseler bile, çocuklarına karşı gösterecekleri ebeveynlik davranışları olumsuz yönde etkilenmeyeceğidir. Yapılan analizler sonucunda, ebeveynlik davranışları açısından, kurum veya toplam sosyal çevre desteğinin herhangi bir koruyucu etkisi olmadığı bulunmuştur.

Olumlu ve Olumsuz Çocuk Davranışlarını Etkileyen Değişkenler

Çocukların olumlu ve olumsuz davranışları (dışsallaştırma, içselleştirme ve uyumlu sosyal davranışları) ile annenin iş ve ebeveynlik davranışları arasındaki ilişkiyi incelemek için hiyerarşik regresyon modelleri oluşturulmuştur. Her bir çocuk davranışını değerlendirmek için aynı değişkenler kullanılmıştır. Model 1 ailenin ekonomik durumu ve annenin günlük çalışma süresini, Model 2 bunların yanında annenin çalıştığı kurumdan ve eş, aile ve yakın çevresinden aldığı desteği, annenin çalışmaktan duyduğu suçluluk ve iş-aile çatışmasını içermektedir. Ebeveynlik davranışlarının bu değişkenlerle birlikte çocukların davranışlarını incelemek için oluşturulan Model 3'te cezaya dayalı disiplin ve sevgi ve sıcaklık gösterme davranışlarının ilişkisi de eklenmiştir. Çocukların olumsuz davranışlarını etkileyen değişkenler Tablo 6'da, uyumlu sosyal davranışlarını etkileyen değişkenler Tablo 7'de verilmiştir.

Tablo 4

Annelerin Olumlu Ebeveyn Davranışlarını Etkileyen Değişkenlere Yönelik Hiyerarşik Regresyon Analizi Bulguları

Sevgi ve Sıcaklık Ebeveyn Davranışları						Açıklayıcı Akıl Yürütme Ebeveyn Davranışları								
Değişkenler	B	B için %95 G.A.		S.H.	β	R ²	ΔR ²	B	B için %95 G.A.		S.H.	β	R ²	ΔR ²
		LLCI	ULCI						LLCI	ULCI				
Model 1						.12	.12***						.15	.15***
Sabit	95.12***	91.83	98.41	1.68				91.14***	87.09	95.19	2.06			
Çocuğun tepkisel mizacı	-.15***	-.20	-.11	.02	-.25			-.24***	-.30	-.19	.03	-.32		
Ailenin ekonomik durumu	2.02***	1.29	2.75	.37	.20			2.02***	1.13	2.91	.46	.16		
Annenin günlük çalışma süresi	.15	-.16	.47	.16	.04			.27	-.12	.66	.20	.05		
Model 2						.17	.05***						.20	.06***
Sabit	84.68***	78.87	90.49	2.96				78.76***	71.65	85.87	3.62			
Çocuğun tepkisel mizacı	-.12***	-.16	-.07	.02	-.19			-.19***	-.25	-.13	.03	-.25		
Ailenin ekonomik durumu	1.90***	1.19	2.61	.36	.19			1.90***	1.03	2.77	.44	.15		
Annenin günlük çalışma süresi	.29	-.03	.60	.16	.07			.48*	.09	.86	.20	.09		
Annenin kurumundan algıladığı destek	.01	-.03	.05	.02	.02			.07**	.03	.11	.02	.12		
Annenin yakın çevreden algıladığı toplam destek	.11***	.07	.16	.02	.18			.09**	.04	.15	.03	.12		
İş-aile çatışması	-.04*	-.07	.00	.02	-.09			-.06**	-.10	-.02	.02	-.12		

N = 656. * $p < .05$; ** $p < .01$; *** $p < .001$

Tablo 5

Annelerin Olumsuz Ebeveyn Davranışlarını Etkileyen Değişkenlere Yönelik Hiyerarşik Regresyon Analizi Bulguları

Cezaya Dayalı Ebeveyn Davranışları							Ebeveyn İtaat Bekleme Davranışları							
Değişkenler	<i>B</i>	<i>B</i> için %95 G.A.		<i>S.H.</i>	β	R^2	ΔR^2	<i>B</i>	<i>B</i> için %95 G.A.		<i>S.H.</i>	β	R^2	ΔR^2
		LLCI	ULCI						LLCI	ULCI				
Model 1						.09	.09***						.08	.09***
Sabit	7.53***	3.89	11.17	1.85				25.72***	19.12	32.31	3.36			
Çocuğun tepkisel mizacı	.18***	.13	.23	.03	.27			.30***	.22	.39	.05	.26		
Ailenin ekonomik durumu	-1.06**	-1.86	-.25	.41	-.10			-2.10**	-3.56	-.65	.74	-.11		
Annenin günlük çalışma süresi	.31	-.66	.04	.18	.07			.05	-.58	.68	.32	.01		
Model 2						.12	.03***						.12	.04***
Sabit	16.88***	10.39	23.38	3.31				37.99***	26.25	49.73	5.98			
Çocuğun tepkisel mizacı	.16***	.11	.21	.03	.24			.25***	.16	.34	.05	.21		
Ailenin ekonomik durumu	-1.01*	-1.80	-.21	.40	-.09			-2.02**	-3.45	-.59	.73	-.10		
Annenin günlük çalışma süresi	-.40	-.75	-.05	.18	-.08			-.19	-.82	.45	.32	-.02		
Annenin kurumundan algıladığı destek	-.08***	-.12	-.04	.02	-.15			-.14**	-.21	-.06	.04	-.14		
Annenin yakın çevreden algıladığı toplam destek	-.04	-.09	.01	.03	-.06			-.04	-.13	.06	.05	-.03		
İş-aile çatışması	.01	-.03	.04	.02	.01			.07*	.00	.13	.03	.08		

N = 656. * $p < .05$; ** $p < .01$; *** $p < .001$

Tablo 6

Olumsuz Çocuk Davranışlarını Etkileyen Değişkenlere Yönelik Hiyerarşik Regresyon Analizi Bulguları

	Dışsallaştırma Davranış Problemleri						İçselleştirme Davranış Problemleri							
Değişkenler	B	B için %95 G.A.		S.H.	β	R ²	ΔR ²	B	B için %95 G.A.		S.H.	β	R ²	ΔR ²
		LLCI	ULCI						LLCI	ULCI				
Model 1						.001	.001						.01	.01*
Sabit	25.57***	20.15	30.98	2.76				79.93	73.36	86.11	3.35			
Ailenin ekonomik durumu	-.49	-1.86	.87	.70	-.03			-2.33**	-3.98	.67	.84	-.11		
Annenin günlük çalışma süresi	.17	-.43	.78	.31	.02			.07	-.66	.80	.37	.01		
Model 2						.08	.08***						.04	.03***
Sabit	37.12***	26.68	47.56	5.32				73.88	60.88	86.88	6.62			
Ailenin ekonomik durumu	-.03	-1.35	1.29	.67	.00			-2.11*	-3.75	.46	.84	-.10		
Annenin günlük çalışma süresi	-.19	-.78	.40	.30	-.03			-.21	-.94	.52	.37	-.02		
Annenin kurumundan algıladığı destek	-.02	-.09	.04	.03	-.03			-.09*	-.18	.01	.04	-.09		
Annenin yakın çevreden algıladığı toplam destek	-.18***	-.26	-.09	.04	-.16			-.04	-.15	.07	.05	-.03		
Çalışmaktan duyulan suçluluk	.04	-.02	.10	.03	.07			.10*	.02	.17	.04	.12		
İş-aile çatışması	.10**	-.26	-.09	.04	.14			.01	-.08	.10	.05	.01		
Model 3						.18	.10***						.05	.01
Sabit	4.43	-11.70	20.57	8.22				92.64***	71.39	113.88	10.82			
Ailenin ekonomik durumu	.24	-1.04	1.52	.65	.01			-2.43**	-4.12	.74	.86	-.11		
Annenin günlük çalışma süresi	-.003	-.56	.56	.29	.00			-.24	-.97	.50	.38	-.03		
Annenin kurumundan algıladığı destek	.02	-.05	.08	.03	.02			-.09*	-.17	.01	.04	-.09		
Annenin yakın çevreden algıladığı toplam destek	-.18***	-.26	-.10	.04	-.16			-.06	-.17	.05	.06	-.04		
Çalışmaktan duyulan suçluluk	.05	-.01	.11	.03	.08			.09*	.02	.17	.04	.12		
İş-aile çatışması	.09*	.02	.16	.03	.12			.02	-.07	.10	.05	.02		
Cezaya dayalı disiplin davranışları	.58***	.46	.71	.07	.36			.09	-.08	.26	.09	.05		
Sevgi ve sıcaklık davranışları	.24**	.10	.38	.07	.13			.21*	-.02	.40	.10	-.09		

N = 657. * $p < .05$; ** $p < .01$; *** $p < .001$

Tablo 7

Çocukların Uyumlu Sosyal Davranışlarını Etkileyen Değişkenlere Yönelik Hiyerarşik Regresyon Analizi Bulguları

Değişkenler	B	B için %95 G.A. LLCI ULCI		S.H.	β	R ²	ΔR ²
1. Basamak						.01	.01
Sabit	71.01***	67.85	74.17	1.61			
Ailenin ekonomik durumu	.91*	.11	1.71	.41	.09		
Annenin günlük çalışma süresi	-.04	-.39	.32	.18	-.01		
2. Basamak						.15	.15***
Sabit	60.54***	54.71	66.73	2.97			
Ailenin ekonomik durumu	.54	-.20	1.28	.38	.05		
Annenin günlük çalışma süresi	.28	-.05	.61	.17	.06		
Annenin kurumundan algıladığı destek	.05*	.01	.09	.02	.10		
Annenin yakın çevreden algıladığı toplam destek	.13***	.09	.18	.02	.21		
Çalışmaktan duyulan suçluluk	-.04*	-.07	.00	.02	-.09		
İş-aile çatışması	-.08***	-.12	-.04	.02	-.18		
3. Basamak						.26	.10***
Sabit	43.19***	34.24	52.14	4.56			
Ailenin ekonomik durumu	-.24	-.95	.48	.36	-.02		
Annenin günlük çalışma süresi	.11	-.20	.42	.16	.03		
Annenin kurumundan algıladığı destek	.03	.00	.07	.02	.07		
Annenin yakın çevreden algıladığı toplam destek	.09***	.05	.14	.02	.14		
Çalışmaktan duyulan suçluluk	-.04*	-.07	-.01	.02	-.10		
İş-aile çatışması	-.06**	-.09	-.02	.02	-.13		
Cezaya dayalı disiplin davranışları	-.16***	-.23	-.09	.04	-.16		
Sevgi ve sıcaklık davranışları	.26***	.18	.34	.04	.25		

N = 656. *p < .05; **p < .01; ***p < .001

Çocukların dışsallaştırma davranış problemlerini etkileyen değişkenlerin açıklandığı son modele göre, annelerin yakın çevresinden algıladığı toplam destek ($\beta = -.16, p < .001$) çocukların dışsallaştırma davranış problemleriyle negatif yönde ilişkili iken, annelerin deneyimledikleri iş-aile çatışması ($\beta = .12, p = .011$), sıcaklık davranışları ($\beta = .13, p = .001$) ve çocuklarına uyguladıkları cezaya dayalı disiplin yöntemleri ($\beta = .36, p < .001$) çocukların dışsallaştırma davranış problemleriyle pozitif yönde ilişkilidir. Bu modele göre çocuğun dışsallaştırma davranış problemlerini en çok etkileyen unsur annenin cezaya dayalı disiplin davranışlarıdır ($R^2 = .18, F(8, 648) = 17.89, p < .001$).

Çocukların içselleştirme davranış problemlerini etkileyen değişkenlerin açıklandığı modele göre ise, annelerin sosyoekonomik düzeyleri ($\beta = -.11, p = .005$) ve çalıştıkları kurumdan algıladıkları destek ($\beta = -.09, p = .038$) çocukların içselleştirme davranış problemleriyle negatif yönde ilişkili iken, annelerin çalışmaktan duydukları suçluluk ($\beta = .12, p = .013$) ve sıcak ebeveynlik davranışları ($\beta = .10, p = .031$) çocukların içselleştirme davranış problemleriyle pozitif yönde ilişkilidir. İçselleştirme davranış problemlerinin tüm bu değişkenler ile açıklanma oranı ise oldukça düşüktür ($R^2 = .05, F(8, 648) = 4.09, p < .001$).

Son olarak, annelerin ebeveynlik ve iş hayatı ile ilgili davranışlarının ve algıladıkları desteğin, çocukların olumlu davranışlarıyla olan ilişkileri incelenmiştir. Çocukların uyumlu sosyal davranışlarını etkileyen değişkenlerin açıklandığı son modele göre (Tablo 7), annelerin yakın çevresinden algıladığı toplam destek ($\beta = .09, p < .001$) ve sıcaklık davranışları ($\beta = .26, p < .001$) çocukların uyumlu sosyal davranışlarıyla pozitif yönde ilişkili iken, annelerin çalışmaktan duyduğu suçluluk ($\beta = -.04, p = .021$), deneyimledikleri iş-aile çatışması ($\beta = -.06, p = .004$) ve çocuklarına uyguladıkları cezaya dayalı disiplin yöntemleri ($\beta = -.16, p < .001$) çocukların uyumlu sosyal davranışlarıyla negatif yönde ilişkilidir. Regresyon analizi sonucuna göre ebeveyn davranışlarının çocuğun uyumlu sosyal davranışları üzerinde en büyük etkiye sahip olduğu görülmüştür ($R^2 = .27, F(8, 648) = 29.26, p < .001$). Annenin yakın çevresinden aldığı desteğin çocukların uyumlu davranışları üzerinde olumlu bir etkisi varken annenin hissettiği suçluluk ve çatışma duygularının ise çocukların uyumlu davranışları üzerinde olumsuz etkileri olduğu bulunmuştur.

Tartışma

Bu çalışmanın birinci amacı erken çocukluk dönemi olarak belirlenen 2-6 yaşları arasında çocuğu olan evli ve çalışan kadınların, iş-aile çatışması deneyimlerini araştırmaktır. Bu amaçla, öncelikli hedef olarak iş-aile çatışması ölçümlenerek katılımcılardaki ortalama değerler elde edilmiştir. Çıkış noktası toplumsal cinsiyet eşitsizliği ve kadınların deneyimledikleri iş ve aile yaşamlarındaki zorluklar olan bu çalışmanın sonuçları göstermiştir ki, annelerin çoğu uzun saatler ve birçoğu hafta sonu da çalışmaktadır. Diğer bir ifade ile yoğun çalışma saatleri olan annelerin, eve geldiklerinde evde de yapılacak rutin ev işlerinin olmasıyla, hem çocuklarıyla vakit geçirecek zaman ve motivasyonlarının olmaması, hem de iş yerindeki stresi eş ve çocuklarına aktarmaları öngörülebilmektedir. Çalışmaktan suçluluk duyan ve çalışma saatlerinin daha uzun olduğu kadınlarda iş-aile çatışması daha fazladır (Aycan ve Eskin, 2005). Nicel analizlerle elde edilen bulgular literatür ile uyumlu olarak göstermektedir ki, anneler çocukları küçük yaştaiken çalıştıkları için kendilerini kötü hissetmekte ve suçlamaktadırlar. Bu suçluluk duygusu da, onların iş-aile çatışması deneyimlemesinde en önemli unsurlardan biri olarak bulunmuştur. Özellikle hafta sonu da çalışan anneler, bu suçluluk duygusunu daha fazla deneyimlediklerini belirtmişler. Bu bulgular da, Türk kültürünün daha çok geleneksel yapıda aile içi dinamiklerinin olmasıyla (Güvenç, 2014) ve kadınların anneliği birincil görevleri olarak görmeleriyle (Aycan, 2008) açıklanabilir.

Bu çalışmanın ikinci amacı, iş-aile çatışmasının bireylerin psikolojik sağlıklarıyla olan ilişkisini incelemektir. Ayrıca, bu ikili ilişkide koruyucu (buffering) rol üstlenebilecek destek mekanizmalarının rolü de incelenmiştir. Yapılan birçok çalışma (ör., Aycan ve Eskin, 2005; Borelli ve ark., 2017), iş-aile çatışmasının bireylerin psikolojik sağlıkları ile olumsuz yönde ilişkili olduğunu bulmuştur. İş-aile çatışmasını etkileyen diğer bir önemli unsur da annenin çalıştığı kurumdaki ve sosyal çevresinden (eş, aile, arkadaş) algıladığı destek olmuştur. Daha önce yapılan çalışmalarda bireylerin çevrelerinden aldıkları desteğin psikolojik iyi oluşları ve duygu durumlarını olumlu etkilediği bulunmuştur (ör., Mulsow ve ark., 2002). Bronfenbrenner'in Ekolojik Sistemler Kuramında (1979) da belirtildiği gibi bireyler yaşadığı çevre ve toplumla etkileşim halindedir. Bu kurama göre bireyin en çok etkileşimde olduğu mezo ve egzo sistem düzeyinde olan, eş, aile, arkadaş ve iş ortamından algılanan sosyal desteğin annenin deneyimlediği zor yaşam koşullarının olumsuz etkilerini düzenleyeceği beklenmektedir. Bu desteğin özellikle aileye ve çevreye bağlılığın öneminin vurgulandığı Türkiye gibi toplulukçu kültürlerde, düzenleyici etkisinin daha yüksek olacağı beklenmektedir (Kağıtçıbaşı, 2005). Bunun yanı sıra, annenin iş çevresinden aldığı maddi veya manevi desteğin, onun ebeveynlik davranışlarını dolaylı olarak etkilemesi beklenmektedir. Stresli bir iş yerinde çalışan annelerin çocuklarına karşı daha fazla cezaya dayalı davranışlar gösterdikleri daha önceki çalışmalarda bulunmuştur (Cooklin ve ark., 2015; Hess ve Pollmann-Schult, 2020).

Çalışma sonucuna göre, çocukların bir kısmına anneleri isteyken bir aile bireyi bakım vermektedir. Anne ve baba dışında doğduğundan beri çocuğa bakım veren kişiler çoğunlukla çocuğun anneannesi olmak üzere çocuğun babaannesi, bakıcısı ve daha az oranlarda annenin komşusu, çocuğun teyze/hala/amca/dayı/yengesinden oluşmaktadır. Bulgular göstermiştir ki, annelere yönelik duygusal destek deneyimledikleri iş-aile çatışması ve depresyon düzeyleri ile olumsuz olarak ilişkilidir ve bu dolaylı olarak olumlu ebeveynlik davranışlarıyla olumlu olarak ilişkiliyken çocukların davranışlar problemleriyle de olumsuz yönde ilişkilidir. Özellikle, annenin depresyon düzeyi için, algılanan sosyal desteğin koruyucu etkisi çalışma sonuçlarıyla vurgulanmıştır.

Annelerin kurumlarından aldıkları ve nicel analiz sonuçlarını etkileyen en önemli destek, ihtiyaçları olduğunda resmi izin almadan bir iki saatliğine işten erken çıkabilmeleri olarak vurgulanmıştır. Aynı zamanda, okul öncesi eğitim imkanı sunan kurumlarda çalışan annelerin bu hizmeti sunmayan kurumlarda çalışanlara göre daha az iş-aile çatışması yaşadıkları bulunmuştur. Sonuçlar göstermektedir ki, kurumsal desteği yüksek olarak algılayan anneler, çocuklarına karşı daha fazla destekleyici ve daha az cezalandırıcı davranışlar sergilemektedirler. Çocukların davranışsal gelişimleri, kurumsal destek ile doğrudan ilişkili olmasa bile, annelerin ebeveynlik davranışları üzerinden dolaylı olarak ilişkilidir. İşyerinde, okul öncesi hizmeti olan annelerin, daha az iş-aile çatışması yaşadığı ve okul öncesi eğitimin, ücretsiz olduğu ve daha küçük yaşlardan başladığı ülkelerde (ör., Norveç), kadınların iş gücüne katılımının daha fazla olduğu bilinmektedir (OECD, 2012b). Bu bağlamda, annelerin algıladıkları destek, sosyal politikalar açısından da önemli bilgiler sunmaktadır.

Bu çalışmanın üçüncü amacı, iş-aile çatışmasının, annelerin ebeveynlik davranışları ile olan ilişkisini incelemektir. Literatürde özetlendiği gibi iş-aile çatışması deneyimleyen annelerin, özellikle küçük yaşlarda çocuğu olanlarda, yaşanan stres ve endişeye bağlı olarak gelişen olumsuz psikolojik duygu durumuyla beraber, daha fazla cezalandırıcı ve kontrolcü, daha az sevgi/yakınlık davranışları gösterdikleri ve açıklayıcı akıl yürütme tekniklerini daha az uyguladıkları bulunmuştur (Costigan ve ark., 2003; Roeters ve ark., 2010). Literatürdeki çalışmalar aynı zamanda ebeveynlerin psikolojik sağlıklarının bozulduğu durumlarda, olumlu ebeveyn davranışlarının azaldığını ve düşük nitelikli ebeveyn-çocuk etkileşiminin olduğunu vurgulamaktadır (Costigan ve ark., 2003).

Bu çalışmanın sonuçları da göstermektedir ki, çocuğun tepkisel mizacı ve ailenin sosyoekonomik durumu kontrol edildiğinde, algılanan kurumsal destek, toplam sosyal destek ve iş-aile çatışması, çalışan kadınların ebeveynlik davranışları üzerinde etkilidir. Literatürle uyumlu olarak, iş-aile çatışması deneyimleyen annelerin depresyon düzeylerinin de daha yüksek olduğu ve bu annelerin çocuklarına karşı daha az olumlu ebeveynlik davranışları sergilediği bulunmuştur. Bu çalışmanın sonuçlarında, annelerin depresyon seviyeleri aracılığıyla iş-aile çatışmasının, olumsuz ebeveynlik davranışlarıyla ilişkili olabileceği vurgulanmıştır. Çalışmada temel olarak, annenin çalışmasının değil, deneyimlenen olumsuz iş yaşantısının ve stresin, anne-çocuk ilişkisine olumsuz yansıdığı görülmüştür.

Daha önceki çalışmalarda, annelerin çalışma durumunun, çocuklarına sunacağı imkanlarla ilgili olarak hem ebeveyn-çocuk ilişkisini hem de çocuk gelişimini olumlu yönde etkileyeceği düşünülse de, annenin çocuğu ile birlikte geçireceği zamanın azalması nedeniyle, ebeveyn-çocuk etkileşimini olumsuz etkileyeceği varsayılmaktadır (Cooksey ve ark., 1997). Ancak, yapılan çalışmalar göstermiştir ki, anne-çocuk ilişkisinde önemli olan geçirilen zamanın miktarı değil, niteliğidir (Han ve ark., 2001). O nedenle, iş-aile çatışmasının ebeveynlik davranışları üzerindeki olumsuz etkilerini incelemek ayrı bir önem kazanmaktadır.

Çalışmanın dördüncü odak noktası, iş-aile çatışmasının çocuk gelişimi ile olan ilişkisini araştırmaktır. Yapılan sınırlı sayıdaki araştırmalar, iş-aile çatışmasının çocuk gelişimini olumsuz yönde etkilediğini ve bu etkinin ebeveyn davranışları aracılığıyla ortaya çıktığını vurgulamaktadır (Hart ve Kelley, 2006; Lucas-Thompson ve ark., 2010). Bu çalışmanın sonuçları da göstermektedir ki, iş-aile çatışması yüksek olan çalışan annelerin cezaya dayalı olumsuz ebeveynlik davranışları yüksek ve sevgi/sıcaklık gibi olumlu davranışları da düşük olmakta ve bu ebeveynlik davranışları aracılığı ile iş-aile çatışmasının dışsallaştırma davranış problemleriyle olumlu yönde ilişkili olduğu görülürken, uyumlu sosyal davranışlarla olumsuz yönde ilişkili olduğu görülmektedir. İçselleştirme davranış problemlerinin ise, daha çok annelerin çalışmaktan duydukları suçluluk duygusu ve sıcaklık davranışlarındaki azalma ile ilişkili olduğu bulunmuştur.

Çocuk gelişimine etki eden süreçlerde, ebeveynlik davranışları ve ebeveynlik rollerinden beklentiler gibi kültürel bağlamın içerdiği davranışlar makro sistemin bir parçasıdır (Bronfenbrenner, 1979; Kağıtçıbaşı, 2010). Toplumsal cinsiyet rolleri açısından, son yıllarda erkeklerin babalık rollerine daha fazla katkı sağlamaları ve daha eşitlikçi bir rol dağılımını benimsemeye çalıştıkları görülse de, anne olan kadınların hala psikolojik sağlıklarında bozulmalar (ör., stres) ve olumsuz duygular deneyimledikleri görülmektedir (Güvenç, 2014). Ayrıca, kadınların annelik rollerini, diğer tüm rollerinden daha üstün tuttuğu da yapılan çalışmalarda vurgulanmaktadır (Aycan, 2001). Dolayısıyla, rol dağılımında sıkışmış hisseden, eşinden yeteri kadar destek alamayan, çalışan annelerin bu olumsuz duygu durumunu anne-çocuk ilişkine yansıtmaları, çocuklarına karşı tahammülsüz olmaları ve daha fazla sert cezaya dayalı disiplin yöntemleri uygulamaları da kaçınılmaz olacaktır. Bu nedenle, anneliğin tanımı ve annelik rolünden beklentiler, bu beklentilerin çalışan annelerde oluşturduğu baskı ve çocuk gelişimine olan etkileri bu makro sistem çerçevesinde değerlendirilmelidir.

Araştırmanın bulguları, çalışan annelerin sorunlarını nicel yöntemlerle özetlemiş ve çocukların sosyal-davranışsal gelişimleriyle olan ilişkisini ortaya koymuştur. Tüm bu bilgiler, çalışan annelere yönelik destekleyici politikaların önemini vurgulamakta, sadece psikolojik destek ve çocuk gelişimiyle ilgili eğitimler ile değil, genel olarak çalışma ve ev koşullarını iyileştirici uygulamalar geliştirilmesinin önemli olabileceğini düşündürmektedir. Annelerin çocuklarına ayırdıkları kısıtlı zaman, özellikle Türkiye'nin

Avrupa ülkelerine göre uzun mesai saatleri düşünüldüğünde ve yorgunluk sebebiyle çocuklarıyla diledikleri kalitede zaman geçiremiyor olmalarının ebeveynli davranışlarını olumsuz etkilemesi öngörülmektedir.

Bu bağlamda bu çalışmanın sonuçlarına göre çalışan annelerin ihtiyaçlarına göre daha esnek çalışma saatleri veya izin imkânları sunulması; iş yerinde ücretsiz bakım ve kreş hizmetlerinin sunulması ve bu konuda var olan yasalara uyulması; iş-aile dengesi konusunda çalışan anne ve babalara seminerler verilmesi; annelerin çocuklarıyla daha fazla zaman geçirmelerini sağlamak için doğum izin günlerinin özel sektörde de arttırılması; anneler yasal doğum izinlerini kullanamadıklarında, yasal olarak korunmalarını sağlayacak düzenlemelerin getirilmesi; babaların da, iş sözleşmesine göre 2-10 gün arasındaki babalık izinlerinin yasal olarak düzenlenmesi ve arttırılması ve böylece toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda doğumdan itibaren anne ve babanın çocuk bakımı konusunda eşit sayılması yönünde çalışmalar önerilmektedir. Çalışan annelerin ebeveynlik davranışlarının desteklenmesi, toplumsal cinsiyet rollerine dayalı iş bölümü ile ilgili algının değişmesi, hem kamu ve özel kurumların kadınların iş hayatına katılması ve çalışma hayatlarını destekleyici programlarla işbirliği içinde olması hem de devlet politikası olarak cinsiyet eşitliği temelli bazı düzenlemelerin yapılması ile mümkün olabilir.

Bu çalışma iş-aile çatışmasından çocukların sosyal ve davranışsal gelişim alanlarına kadar kapsamlı bilgiler sunsa da bazı kısıtlılıkları bulunmaktadır. Çalışmanın en önemli kısıtlılığı kesitsel olmasıdır. İş-aile çatışmasının psikolojik iyi oluş, ebeveynlik ve çocuk gelişimi üzerindeki etkilerinin araştırılması için boylamsal bir çalışma yapılması ve bunun sonucuna göre incelenmesi gerekmektedir. Ayrıca tamamen anne raporlarına dayanan çocuğun sosyal ve davranışsal gelişiminin ev ortamında veya okulda gözlenebilmesi annenin olası yanlış cevaplarının kontrol edilebilmesi için önerilmektedir. Sonuç olarak, bu çalışmada, iş-aile çatışmasının, deneyimlenen iş-aile çatışmasının annelerin depresyon düzeyleri ile olumlu olarak etkilediği ve depresyon seviyesi yüksek olan annelerin çocukluklarına daha az olumlu ebeveynlik davranışlar gösterdiği ve bunun çocukların davranış gelişimini olumsuz olarak etkilediği bulunmuştur. Bu çalışmanın nihai sonucu olarak, annenin çalışmasının değil, deneyimlediği olumsuz iş hayatının ve yetersiz desteğin, annenin psikolojik sağlığını ve anne-çocuk ilişkisini olumsuz etkilediği söylenebilir.

Kaynaklar

- Achenbach, T. M. ve Edelbrock, C. S. (1981). Behavioral problems and competencies reported by parents of normal and disturbed children aged four through sixteen. *Monographs of the Society for Research in Child Development*, 1-82.
- Achenbach, T. M., Edelbrock, C. ve Howell, C. T. (1987). Empirically based assessment of the behavioral/emotional problems of 2- and 3-year-old children. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 15(4), 629-650.
- Achenbach, T. M. ve Rescorla, L. A. (2000). Manual for the ASEBA preschool forms and profiles: An integrated system of multi- informant assessment; Child behavior checklist for ages 11/2-5; Language development survey; Caregiver-teacher report form. University of Vermont.
- AÇEV (2017). *Türkiye’de İlgili Babalık ve Belirleyicileri. Türkiye’de Babalığı Anlamak Serisi*. Anne Çocuk Eğitim Vakfı. İstanbul. (Yazar: Berna Akçınar).
- Akçınar, B. (2017). Aile Sistemlerinde şiddetin döngüsü. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, Cilt 6, Sayı 4.
- Akçınar, B. ve Baydar, N. (2014). Parental control is not unconditionally detrimental for externalizing behaviors in early childhood. *International Journal of Behavioral Development*, 38(2), 118-127.

- Almeida, D. M., Wethington, E. ve Chandler, A. L. (1999). Daily transmission of tensions between marital dyads and parent-child dyads. *Journal of Marriage and the Family*, 61(1), 49. <https://doi.org/10.2307/353882>
- Aycan, Z. (2008). *Cross-cultural perspectives to work-family conflict*, içinde, K. Korabik ve D. Lero (Ed.). Handbook of work-family conflict, (359-371). London: Cambridge University Press.
- Aycan, Z. ve Eskin, M. (2005). Relative contributions of childcare, spousal support, and organizational support in reducing work– family conflict for men and women: The case of Turkey. *Sex Roles*, 53, 453–471.
- Aycan, Z. (2001). Human resource management in Turkey - Current issues and future challenges. *International Journal of Manpower*, 22(3), 252-260.
- Bakan, İsmail, A., Eyitmiş, M., Erşahan, B., Doğan, İ. F. ve Bulunmaz, G. (2011). Banka çalışanlarının iş tatmin ve örgütsel bağlılık düzeyleri ile çatışma tür ve stratejilerine bakış açıları arasındaki ilişkilere yönelik bir alan araştırması, *Hacettepe Üniversitesi Sosyolojik Araştırmalar E-Dergisi*, 1-31.
- Batum, P. ve Yağmurlu, B. (2007). What counts in externalizing behaviors? The contributions of emotion and behavior regulation. *Current Psychology*, 25(4), 272–294.
- Baydar, N., Greek, A. ve Gritz, R. M. (1999). Young mothers' time spent at work and time spent caring for children. *Journal of Family and Economic Issues*, 20, 61–84.
- Baydar, N., Kuntay, A., Goksen, F., Yagmurlu, B. ve Cemalcilar, Z. (2008). *The study of early childhood developmental ecologies in Turkey*. Ankara, Turkey: The Scientific and Technological Research Council of Turkey (Proje No: 106K347).
- Baydar, N., Kuntay, A. C., Yagmurlu, B., Aydemir, N., Cankaya, D., Göksen, F. ve Cemalcilar, Z. (2014). "It takes a village" to support the vocabulary development of children with multiple risk factors. *Developmental Psychology*, 50(4), 1014.
- Behson, S. J. (2002). Which dominates: The relative importance of work–family organizational support and general organizational context on employee outcomes. *Journal of Vocational Behavior*, 61, 53–72.
- Belsky, J. (1984). The determinants of parenting: A process model. *Child Development*, 83-96.
- Benligiray, S. ve Sönmez, H. (2012). Analysis of organizational commitment and work–family conflict in view of doctors and nurses. *The International Journal of Human Resource Management*, 23(18), 3890- 3905.
- Borelli, J. L., Nelson, S. K., River, L. M., Birken, S. A. ve MossRacusin, C. (2017). Gender differences in work-family guilt in parents of young children. *Sex Roles*, 76(5).
- Bronfenbrenner, U. (1979). *The ecology of human development: Experiments by nature and design*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Carlson, D. S., Kacmar, K. M. ve Williams, L. J. (2000). Construction and initial validation of a multidimensional measure of work–family conflict. *Journal of Vocational Behavior*, 56(2), 249-276. <https://doi.org/10.1006/jvbe.1999.1713>
- Cooklin, A. R., Westrupp, E., Strazdins, L., Giallo, R., Martin, A. ve Nicholson, J. M. (2015). Mothers' work–family conflict and enrichment: Associations with parenting quality and couple relationship. *Child: care, health and development*, 41(2), 266- 277.
- Cooksey, E., Menaghan, E. ve Jekielek, S. (1997). Life-course effects of work and family circumstances on children. *Social Forces*, 76, 637–667.
- Costigan, C. L., Cox, M. J. ve Cauce, A. M. (2003). Workparenting linkages among dual-earner couples at the transition to parenthood. *Journal of Family Psychology*, 17, 397–408.

- Cutrona, C. E., Russell, D.W., Hessling, R. M, Brown, P. A. ve Murry, V. (2000). Direct and moderating effects of community context on the psychological well-being of African American women. *Journal of Personality and Social Psychology*, 79, 1088–101.
- Derogatis, L. R. (1992). *The Brief Symptom Inventory-BSI: Administration, scoring and procedures manual-II*. USA: Clinical Psychometric Research Inc.
- Dumenci, L., Erol, N., Achenbach, T. M. ve Simsek, Z. (2004). Measurement structure of the Turkish translation of the Child Behavior Checklist using confirmatory factor analytic approaches to validation of syndromal constructs. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 32(3), 335-340.
- Eker, D. ve Arkar, H. (1995). Perceived social support: Psychometric properties of the MSPSS in normal and pathological groups in a developing country. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*, 30, 121–126.
- Erder, G. (2010). *Work-family conflict and children's externalizing and internalizing problems: The mediating role of parenting* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Koç Üniversitesi, İstanbul.
- Eyberg, S. ve Robinson, E. A. (1983). Conduct problem behavior: Standardization of a behavioral scale with adolescents. *Journal of Clinical Child Psychology*, 12, 347-354.
- Galinsky, E., Bond, J. T. ve Friedman, D. E. (1996). The role of employers in addressing the needs of employed parent. *Journal of Social Issues*, 52(3), 111-136.
- Greenhaus, J. H. ve Beutell, N. J. (1985). Sources of conflict between work and family roles. *Academy of Management Review*, 10(1), 76–88.
- Gurland, S. T. ve Grolnick, W. S. (2005). Perceived Threat, Controlling Parenting, and Children's Achievement Orientations. *Motivation & Emotion*, 29, 103-121.
- Güvenç, G. (2014). Construction of wife and mother identities in women's talk of intrafamily violence in Saraycık-Turkey. *International Perspectives in Psychology*, 3(2), 76-92. <https://doi.org/10.1037/a0036181>
- Han, W.-J., Waldfogel, J. ve Brooks-Gunn, J. (2001). The effects of early maternal employment on later cognitive and behavioral outcomes. *Journal of Marriage and Family*, 63(2), 336-354. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2001.00336.x>
- Hart, M. S. ve Kelley, M. L. (2006). Fathers' and mothers' work and family issues as related to internalizing and externalizing behavior of children attending day care. *Journal of Family Issues*, 27, 252–270.
- Hess, S. ve Pollmann-Schult, M. (2020). Associations between mothers' work-family conflict and children's psychological well-being: The mediating role of mothers' parenting behavior. *Journal of Child and Family Studies*, 29(6), 1561-1571.
- Hogan, A. E., Scott, K. G. ve Bauer, C. R. (1992). The Adaptive Social Behavior Inventory (ASBI): A new assessment of social competence in high-risk three-year-olds. *Journal of Psychoeducational Assessment*, 10(3), 230-239.
- Ishaya, N. ve Ayman, R. (2008). *Predicting work-family conflict via perceived involvement and overload*. Boston, American Psychological Association.
- Kağıtçıbaşı, Ç., (2005). Autonomy and relatedness in cultural context: Implications for self and family. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 36(4), 403-422.
- Kağıtçıbaşı Ç. (2010). *Benlik, Aile ve İnsan Gelişimi: Kültürel Psikoloji*, İstanbul, Koç Üniversitesi Yayınları.
- Karatepe, O. M. ve Tekinkus, M., (2006). The effects of work-family conflict, emotional exhaustion, and intrinsic motivation on job outcomes of frontline employees. *International Journal of Bank Marketing* 24(3), 173–193.

- Kumru, A. (2005). *Study of the effect of parents' and teachers' socialization aims, developmental expectations and control strategies on child development during early childhood years*. Türkiye. Abant İzzet Baysal Üniversitesi (BAP: 2005.03.06.213) [Yayınlanmamış çalışma].
- Kumru, A., Sayıl, M. ve Yağmurlu, B. (2006). *Career: Longitudinal study of cognitive, emotional and positive social development of children*. [Yayınlanmamış TÜBİTAK Projesi].
- Kwok, S. Y., Cheng, L., Chow, B. W. ve Ling, C. C. (2015). The spillover effect of parenting on marital satisfaction among Chinese mothers. *Journal of Child and Family Studies*, 24(3), 772-783.
- Lovejoy, M. C., Graczyk, P. A., O'Hare, E. ve Neuman, G. (2000). Maternal depression and parenting behavior. *Clinical Psychology Review*, 20(5), 561-592.
- Lucas-Thompson, R. G., Goldberg, W. A. ve Prause, J. (2010). Maternal work early in the lives of children and its distal associations with achievement and behavior problems: A meta-analysis. *Psychological Bulletin*, 136, 915-942.
- McCarty, C. A., McMahon, R. J. ve Conduct Problems Prevention Research Group. (2003). Mediators of the relation between maternal depressive symptoms and child internalizing and disruptive behavior disorders. *Journal of Family Psychology*, 17(4), 545-556. <https://doi.org/10.1037/0893-3200.17.4.545>
- McElwain, A. K. (2002). *The development of the work-family guilt scale*. [Yayınlanmamış çalışma.]
- Miles, S. B. ve Stipek, D. (2006). Contemporaneous and longitudinal associations between social behavior and literacy achievement in a sample of low-income elementary school children. *Child Development*, 77(1), 103-117.
- Mulsow, M., Caldera, Y. M., Pursley, M., Reifman, A. ve Huston, A. C. (2002). Multilevel factors influencing maternal stress during the first three years. *Journal of Marriage and the Family*, 64, 944-956.
- Mussen, P. ve Eisenberg, N. (2001). *Prosocial development in context*. İçinde A. C. Bohart & D. J. Stipek (Ed.), *Constructive & destructive behavior: Implications for family, school, & society*. (ss. 103-126). American Psychological Association. <https://doi.org/10.1037/10433-005>
- Netemeyer, R. G., Boles, J. S. ve McMurrian, R. (1996). Development and validation of work-family conflict and family-work conflict scales. *Journal of Applied Psychology*, 81(4), 400-410.
- OECD, (2016). OECD Family Database. Erişim: <http://www.oecd.org/els/family/database.htm>
- OECD, (2012a). OECD Employment Rate. Erişim: <https://data.oecd.org/emp/employment-rate.htm> ,17 Mayıs, 2017.
- OECD, (2012b). OECD Better Life Index. Erişim: <http://www.oecdbetterlifeindex.org/topics/jobs/>, 17 Mayıs, 2017.
- Paterson, G. ve Sanson, A. (1999). The association of behavioural adjustment to temperament, parenting and family characteristics among 5-year-old children, *Social Development*, 8(3), 293-309.
- Prior, M., Sanson, A. ve Oberklaid, F. (1989). *Temperament in childhood, The Australian Temperament Project*. İçinde, G. Kohnstamm, J. Bates ve M. Rothbart (Ed.), 537-556, New York: John Wiley.
- Roeters, A., Van Der Lippe, T. ve Kluwer, E.S. (2010). Work characteristics and parent-child relationship quality: The mediating role of temporal involvement, *Journal of Marriage and Family*, 72, 317-28.
- Sunar, D. ve Fişek G. O. (2005). Contemporary Turkish families. İçinde. *Families in Global Perspective*. (der.) J. L. Roopnarine ve U. Gielen, 169-183. Boston, MA: Pearson.
- Şahin, N. H. ve Durak, A. (1994). Kısa semptom envanteri: Türk gençleri için uyarlaması, *Türk Psikoloji Dergisi*, 9, 44-569.
- Tavşancıl, E. (2013). *Psikolojik Test ve Değerlendirme*. Nobel Akademik Yayıncılık.

- Thomas, L. T. ve Ganster, D. C. (1995). Impact of family supportive work variables on work-family conflict and strain: A control perspective. *Journal of Applied Psychology*, 80, 6 –15.
- Türkiye İstatistik Kurumu (2019). *İstatistiklerle Kadın*. Erişim: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=İstatistiklerle-Kadin-2019-33732>
- Vieira, J. M., Ávila, M. ve Matos, P. (2012). Attachment and parenting: The mediating role of work-family balance in Portuguese parents of preschool children. *Family Relations*, 31, 50-31.
- Voydanoff, P., (2005). Work demands and work-to-family and family-to-work conflict: Direct and indirect relationships. *Journal of Family Issues*, 26(6), 707-726.
- Westrupp, E. M., Strazdins, L., Martin, A., Cooklin, A., Zubrick, S. R. ve Nicholson, J. M. (2016). Maternal work-family conflict and psychological distress: reciprocal relationships over 8 years: Maternal work-family conflict and distress. *Journal of Marriage and Family*, 78(1), 107-126. <https://doi.org/10.1111/jomf.12262>
- Yagmurlu, B. ve Sanson, A. (2009). Acculturation and parenting among turkish mothers in Australia. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 40, 361–380.
- Yildirim, D. ve Aycan, Z. (2008). Nurses' work demands and work–family conflict: A questionnaire survey. *International Journal of Nursing Studies*, 45, 1366-1378.
- Zimet, G. D., Dahlem, N. W., Zimet, S. G. ve Farley, G. K. (1988). The multidimensional scale of perceived social support. *Journal of Personality Assessment*, 52, 30-41.